

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie
Studijní program: učitelství pro 2. stupeň základní školy
Studijní obor (kombinace) německý jazyk – občanská výchova

HEIDEGGEROVO POJETÍ METAFYZIKY A JEHO RECEPCE V POZDĚJŠÍ
EVROPSKÉ FILOSOFII

HEIDEGGER'S NOTION OF METAPHYSICS AND IT'S RECEPTION IN LATER
EUROPEAN PHILOSOPHY

Diplomová práce: 08–FP–KFL–

Autor:
Kryštof KOSTKA

Podpis:

Adresa:
Haškova 942/20
460 06 Liberec 6

Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Martin Nitsche, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
60	0	3	0	1	0

V Liberci dne: 26. 7. 2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum 26. 7. 2010

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedení katedry filosofie Technické univerzity v Liberci, v čele s doc. PhDr. Milanem Exnerem, Ph.D., který zajistil vedení mé práce a umožnil mi nové specializované zadání jejího původně příliš širokého tématu.

Děkuji také Mgr. Martinu Nietschemu, Ph.D., který mne informoval o stavu probádanosti daného problému na půdě akademické obce, a hlavně vedoucímu práce MTh. Václavu Umlafovi, Ph.D. za dohled na přesnost překladu a za jeho komentáře, které mi výrazně pomohly se v díle orientovat a pochopit ho.

Anotace

Kryštof Kostka

DP 2010

Vedoucí: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

HEIDEGGEROVO POJETÍ METAFYZIKY A JEHO RECEPCE V POZDĚJŠÍ EVROPSKÉ FILOSOFII

Resumé

Diplomová práce se zabývá Heideggerovou kritikou pojetí pravdy, které charakterizuje a zásadně ovlivňuje metafyziku od dob jejího založení. Metodou práce je komentovaný pracovní překlad Heideggerova rozboru jeskynního podobenství s názvem „Platonovo učení o pravdě“, v němž autor nejdříve uvádí původní význam podobenství a následně sleduje obrat ve vnímání pravdy, který je v podobenství implicitně obsažen. Z rozboru vyplývá, jakým způsobem k obratu došlo, a jak tato změna definuje následné dějiny filosofie a lidského myšlení. Cílem překladu a komentáře je vystižení a interpretace Heideggerových tezí tak, aby bylo jeho dílo srozumitelné a stalo se podkladem pro další zpracování tématu.

Klíčová slova: filosofie, metafyzika, bytí, Heidegger, idea, podobenství o jeskyni, pravda.

HEIDEGGER'S NOTION OF METAPHYSICS AND ITS RECEPTION IN LATER EUROPEAN PHILOSOPHY

Summary

This diploma thesis deals with Heidegger's review on the conception of truth, which defines and fundamentally affects metaphysics since the period of its foundation. The method of the thesis is a commented work translation of Heidegger's cave allegory analysis called „Plato's teaching about truth“, in which the author shows the original meaning of the allegory at first and afterwards traces the reversion of the perception of truth, which is implicitly in the allegory included. It results from the analysis, how this reversion happened and how this change defines the following history of philosophy and human thinking. The aim of the translation and the comments is to represent and interpret Heidegger's thesis, so that his work is understandable and becomes bases for further treatment of the theme.

Keywords: philosophy, metaphysics, being, Heidegger, idea, cave allegory, truth.

HEIDEGGERS KONZEPTION DER METAPHYSIK UND IHRE REZEPTION IN DER SPÄTEREN EUROPÄISCHEN PHILOSOPHIE

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit Heideggers Kritik der Konzeption der Wahrheit, welche die Metaphysik seit der Zeit ihrer Gründung charakterisiert und grundsätzlich beeinflusst. Die Methode der Arbeit ist eine kommentierte Arbeitsübersetzung Heideggers Auslegung des Höhlengleichnisses mit dem Titel „Platons Lehre von der Wahrheit“, in welcher der Autor zuerst die originelle Bedeutung des Gleichnisses aufführt und anschließend die Umwendung der Perzeption der Wahrheit folgt, die das Gleichnis implizit beinhaltet. Aus der Auslegung erfolgt, in welcher Weise es zu dieser Umwendung kam und wie dieser Wechsel die folgende Geschichte der Philosophie und des menschlichen Denkens definiert. Das Ziel der Übersetzung und der Kommentare ist die Heideggers Thesen so auszudrücken und interpretieren, damit das Werk verständlich ist und Anhalt weiterer Verarbeitung des Themas wird.

Schlüsselwörter: Philosophie, Metaphysik, Sein, Heidegger, Idee, Höhlengleichnis, Wahrheit.

Obsah

	Úvod	11
1	Hledání významu ve spisech mudrců	13
2	Podobenství o jeskyni	15
3	Platonova interpretace podobenství	21
3.1	Význam jeskynních přirovnání podle Platona	21
3.2	Podobenství přechodů ze tmy do světla a zpět	23
3.3	Úloha vzdělání	24
4	Pojem pravdy v Platonově podobenství	27
4.1	Podobenství obsahuje i učení o pravdě	27
4.2	Vzdělání je spjato s pravdou	27
4.3	Neskrytost na čtyřech úrovních podobenství	28
4.3.1	První úroveň	29
4.3.2	Druhá úroveň	29
4.3.3	Třetí úroveň	30
4.3.4	Čtvrtá úroveň	32
4.4	Nutnost skrytosti	34
5	Obrat podstaty pravdy	35
5.1	Idea dobra	36
5.1.1	Viditelnost „slunce“	37
5.1.2	Historický vývoj ideje dobra v morální dobro	37
5.2	Shrnutí ideového principu	39
5.3	Od skrytosti k naprosté neskrytosti	42
5.4	Obměna ubytování pravdy	43
5.5	Důkaz dvojího pojetí pravdy z dvojznačnosti podobenství	44

6	Závěrečná hodnocení a shrnutí	46
6.1	Dějinný vývoj změněné podstaty pravdy	46
6.2	Podstata filosofie	48
6.3	Vznik humanismu	50
6.4	Determinace myšlení člověka	51
6.5	Co je nyní naším úkolem	52
	Závěr	54
	Slovníček řeckých výrazů	56
	Použitá literatura, obrázky a doporučená literatura	58

Obrázky

1	Podobenství o jeskyni	21
2	Ideový princip	39
3	Odklon vnímání pravdy	46

Úvod

Původní zadání určilo této práci jako téma metafyziku německého filosofa Martina Heideggera. Jeho dílo se zásadním způsobem dotýká chápání základních metafyzických témat a výrazně ho ovlivňuje. Výsledky Heideggerova bádání budou ještě dlouho diskutované a jeho odkaz dalším generacím je pro řadu odborníků širokým pracovním polem, které nemůže být v dohledné době kompletně dopodrobna prozkoumáno. Důsledky Heideggerova přínosu se ještě zdaleka plně neprojeví a nemohou být ani s jistotou určeny a definitivně posouzeny. Jeho intelektuální konstrukt si teprve hledá cestu do myšlení obce akademické, natož aby mohl své působení naplno rozvinout v obci všelidské.

Stavbu a strukturu velkých celoživotních děl ovlivňují zároveň mnohé faktory jak stran autorovy vlastní práce, tak i následného přijetí veřejností. Chronologicky výrazně vzdálená díla spolu mohou být v rozporu. I autorovo myšlení totiž prochází určitým vývojem, a tak často dochází k přehodnocování jeho stanovisek a ke změnám názorů. Bez vlivu nezůstávají ale ani jeho nálady a pohnutky, které mohou být v kontextu celého díla matoucí. Na druhé straně se pak výraznou překážkou stává naše nepřizpůsobivost autorovu myšlenkovému toku, promítání si vlastních představ a názorů do špatně pochopených slov, či tvoření absolutizujících soudů ze zavádějících povrchních pseudovědeckých interpretací. Každé takto epochální a významné kulturní dědictví, jakým bezesporu jsou Heideggerovy myšlenky, je nutně potřeba přijímat s respektem a pokorou. Není ani radno nárokovat si ho rychle, vcelku a kompletně.

Stojíce s vědomím tohoto před Heideggerovým monumentálním poselstvím a tušíce v něm příslib dalšího filosofického růstu naší civilizace, můžeme se přidat k řadám průzkumníků myšlení, vybrat si jednu místnost této obrovské myšlenkové stavby, detailně ji zmapovat a snažit se pochopit poučení z ní plynoucí. Tak jako je totiž každá část součástí většího celku, tak je i sama v sobě uzavřenou a smysluplnou jednotkou nabízející pokrok v objevování tajů veškerenstva. Na cestě poznání člověka a jeho duchovního světa je pak vždy lepší udělat jeden jistý a pevný krok, než bez přípravy skočit do neznámých vod rozbouřeného moře. Než si budeme nárokovat absolutní moudrost, pojďme si pozorně vyslechnout poučení jednoho z velikánů naší minulosti,

abychom jeho odkaz řádně a smysluplně vstřebali.

V tomto duchu si po schválení vedením katedry filosofie a po konzultacích a doporučeních vedoucího předkládaná diplomová práce klade za cíl zaměřit se na relativně zúženou oblast Heideggerových zkoumání, a to na kritiku metafyzického pojetí pravdy, speciálně na rozbor díla tomuto tématu věnovaného, ve kterém autor interpretuje Platonovo podobenství o jeskyni a hlavně učení o pravdě, které z tohoto podobenství vyplývá.

Cílem této práce je úvodní rozluštění a interpretace Heideggerova názoru na změnu v pojetí podstaty pravdy, ke které došlo v počátcích tzv. západního myšlení. V zájmu eliminace odklonu od přesného významu jeho sdělení neobsahuje práce další hypotézy diplomanta, aby jimi nebyly znečištěny autorovy základní teze, které jediné je úkolem srozumitelně zachytit. Metodou práce byl určen komentovaný pracovní překlad německého originálního Heideggerova díla „Platons Lehre von der Wahrheit“. Tento překlad si neklade nároky na přesnost tzv. heideggerovských pojmů a jejich shodu s akademicky uznávanými a užívanými českými ekvivalenty. I proto jsou v textu často mezi lomítky uváděny původní Heideggerovy německé termíny, aby se zamezilo dezinterpretaci a bylo umožněno vztahování textu k širšímu kontextu autorova díla. Motivem výběru tohoto díla se stala nedostupnost jeho české verze zároveň s poznatkem, že detailnímu postupu, kterým Heidegger v Platonově podobenství o jeskyni nachází východiska pro své závěry, nebyla věnována taková pozornost jako závěrům samotným a jejich provázanosti a souvztažnosti s celým dílem Martina Heideggera, díky čemuž se mnohé důležité ztrácí v zapomnění a může docházet k nepřesnému vykládání autorových záměrů.

Původně souvislý text je mezerami rozdělen podle odstavců. Titulky v hranatých závorkách označují tematicky jednotné pasáže. Vysvětlující poznámky k textu jsou psány kurzívou nebo uvedeny v poznámce pod čarou. Vlastní překlad původního textu je psán standardním písmem, přičemž byly vynechány redakční poznámky pod čarou odkazující na další zdroje, aby nerušily vypracovaný poznámkový aparát.

[1 - Hledání významu ve spisech mudrců]

Přistupujeme tedy k Heideggerovu útlému pojednání s názvem „Platonovo učení o pravdě“¹. V jeho úvodu se autor zmiňuje o nutnosti zamýšleného rozboru. Veškerá filosofie následující po Platonovi bývá někdy označována jako poznámky pod čarou k Platonovi. Znamená to, že jeho díla založila historii západní filosofie, nastavila její kurz a představila její tvář. Témata, která Platon ve svých dílech otevřel, i způsoby, kterými se postavil k jejich zkoumání a řešení, skutečně a niterně ovlivňují tradované myšlení západní civilizace a jsou neustále předmětem dohad a sporů všeobecného filosofického diskursu a zároveň inspirativním a poučným zdrojem obohacujícího moudra a vzdělanosti. I Martin Heidegger si uvědomuje důležitost a potenciál Platonových děl, a proto se rozhoduje pro rozbor jednoho z nejdůležitějších, které ve své symbolice a obraznosti obsahuje základy jeho učení a odkrývá podstatu pojmů, které zavedl a užíval. Na začátku rozboru upozorňuje na nutnost kritického přístupu, který nám umožní extrahovat myšlenky, jež se skrývají mezi řádky a jsou vlastním smyslem textu, a na záměr sledovat v textu hlavně téma pojetí pravdy. Předznamenává tak, že následovat bude jeho osobitá interpretace, kterou se nám pokusí vyličit, jak se v Platonově podobenství o jeskyni ukazuje pojem pravdy a jak byl tento podle něj ovlivňován následující filosofickou tradicí.

Vědecké poznatky bývají obvykle vyjádřeny ve větách a jsou poskytovány lidem jako hmatatelné výsledky k použití. Myslitelovo „učení“ je to v řeči nevyřčené /Ungesagtes/, kterému je člověk vystaven, aby se tomu vydal.

Abychom myslitelovo nevyřčené, ať už je jakéhokoli druhu, zakusili a do budoucna znali, musíme promyslet jeho vyřčené. Skutečně dostat této výzvě by znamenalo projednat všechny Platonovy „hovory“ v jejich souvislosti. Jelikož to je nemožné, měla by nás k nevyřčenému v Platonově myšlení zavést jiná cesta.

1 - HEIDEGGER, M. Gesamtausgabe. Band 9. Platons Lehre von der Wahrheit. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2004. s. 203-238.

Co zde zůstává nevyřčeným, je obrat v určení podstaty pravdy. Že k tomuto obratu dochází, v čem tento obrat spočívá, co tento obrat podstaty pravdy zakládá, nám ozřejmí rozbor podobenství o jeskyni /Höhlengleichnis/.

Představením podobenství o jeskyni začíná sedmá kniha rozhovorů o podstatě πόλις (Politeia VII, 514 a, 2 až 517 a, 7). Podobenství vypráví příběh. Toto vyprávění se rozkrývá v rozhovoru Sokrata s Glaukonem. První z nich příběh předkládá. Ten druhý vyjadřuje probouzející se údiv. Přidaný překlad je doplněn vysvětleními řeckého textu v závorkách.

[2 - Podobenství o jeskyni]

Následuje Heideggerův překlad podobenství o jeskyni, který jsme pro účely této práce co nejvěrněji převedli do jazyka českého. Určitě by v mnohém postačila některá z již dostupných verzí podobenství o jeskyni, jako např. překlad Novotného². Jeho verze podobenství si však kromě myšlenkové věrnosti originálu předkládá i úkol působit čtivěji a jazykově vytríbeněji. S pomocí krásy českého jazyka tak Novotný podává čtenářům důkaz, že Platon byl mistr slova a jeho dialogy byly svého druhu literárními uměleckými díly. Naproti tomu Heidegger svým rozbořem sleduje specificky určené cíle a svůj vlastní překlad podobenství doplnil osvětlujícími a upřesňujícími poznámkami v závorkách. Proto bylo nezbytné přeložit i tuto část nově. Zmíněné poznámky jsou v případech, kdy nezapadají plynule do věty, uváděny v poznámce pod čarou v závorkách.

Představ si totiž toto: Lidé se zdržují pod zemí v jeskynním příbytku. Nahoru k východu a dennímu světlu vede dlouze se táhnoucí vstup. V tomto obydlí strávili lidé od dětství svůj život se spoutanými kotníky a krky. Na tom stejném místě tráví čas stále v jedné poloze, a proto jejich zrak sleduje jen jednu dráhu pohledu (a oni vidí jen to, co se jim zřepředu nabízí). Otáčet hlavami kolem dokola nejsou schopni, protože jsou svázaní. Je jim ovšem poskytován svit světla, totiž ohněm, který ale září zpoza jejich zad, shora a z dálky. Mezi ohněm a spoutanými³ vede nahoru cesta; podél které, představ si to, je postavena nízká zídka podobná podíím, která si připravují kejkliři před lidmi, aby nad nimi ukazovali svá představení.

Vidím, řekl.

Úměrně tomu si nyní představ, jak podél této zdi lidé nosí všelijaké věci, které tak převyšují tuto zeď, sochy stejně tak jako jiná kamenná a dřevěná obrazná díla a také jiné člověkem ručně vyrobené předměty. Jak by se dalo předpokládat, někteří nosiči se

2 PLATON. Ústava. Oikoymenh: Praha 2001, str. 213 – 215. ISBN 80-7298-024-6

3 (Tedy za jejich zády)

(při tom) vybavují, ostatní mlčí.

Neobvyklý obraz mi to tu vykresluješ, řekl on, a neobvyklé vězně.

Naprosto se ale rovnají nám lidem, odpověděl jsem já. Jak by tomu mohlo být jinak? Takoví lidé nemají před sebou, ať už ze sebe samých, či z ostatních, ke spatření nikdy nic jiného než stíny, které na čelní stěnu jeskyně (neustále) vrhá svit ohně.

Jak jinak by to jen mohlo být, řekl on, když jsou celý život nuceni držet hlavu nehybně?

Co přeci jen vidí z předmětů (nošených za jejich zády)? Nevidí právě toto⁴?

Vskutku.

Kdyby nyní byli bývali schopni spolu probrat a prodiskutovat to společně spatřované, nemyslíš, že by to, co tu vidí, považovali za jsoucí /das Seiende/?

To by určitě dělali.

Co teď ale s tím, kdyby čelní stěna⁵ tohoto vězení poskytovala ozvěnu? Pokaždé když by některý z těch, kteří chodí za spoutanými (a nosí předměty), vydal zvuk, myslíš si, že by za mluvící pokládali něco jiného než kolem se pohybující stíny?

Nic jiného, u Dia! řekl on.

Zcela a naprosto, odpověděl jsem, by pak spoutaní za neskryté /Unverborgenes/ nepokládali nic jiného než stíny těchto nástrojů.

Tak by tomu zcela určitě bylo, řekl on.

4 (Totiž stíny)

5 (Na kterou jedinou oni neustále hledí)

Sleduj podle toho nyní, odpověděl jsem, ve svých představách tento děj, jak jsou zajatci zbaveni pout, a tím je uzdravena jejich původní slepota náhledu⁶ /Einsichtslosigkeit/, a promysli přitom, jakého druhu musela být tato slepota náhledu, když se spoutaným stalo následující. Jakmile by byl nějaký vězeň odpoután a přinucen náhle vstát, otočit hlavu, vydat se na cestu a hledět nahoru proti světlu, (potom) by toto (pokaždé) podstupoval jen s velkými bolestmi, ani by nebyl přes mihotání světla schopen pohlédnout na věci, ze kterých nejprve viděl jen stíny. (Když by se mu toto vše přihodilo), copak myslíš, co by řekl, kdyby mu někdo vysvětlil, že dříve spatřoval (jen) nicotnosti /Nichtigkeiten/, nyní však je jsoucímu /Seiendes/ mnohem blíže, tedy otočen ke jsoucnějšímu /Seienderes/, a díky tomu se dívá správněji? A kdyby mu (potom) někdo také ještě ukázal všechny věci, které předváděli za jeho zády, a nutil ho odpovědět na otázku, co to je, nemyslíš si, že by neměl ponětí a myslel by si, že co dřív (vlastníma očima) viděl, je neskrytější než to, co mu (někdo jiný) ukazuje teď?⁷

Určitě, řekl on.

A kdyby ho někdo nutil dívat se do záře ohně, nebolely by ho oči a nechtěl by od ní odhlédnout a uniknout zpět k tomu, co bez problémů vidí, a určit toto (bezpodmínečně viditelné) jako vskutku jasnější než to, co mu bylo ukázáno nyní?

Tak to je, řekl on.

Pokud by ale nyní, odpověděl jsem, ho⁸ někdo odtamtud násilím táhnul hrbolatým a strmým východem z jeskyně a nepouštěl ho, dokud by ho nevytáhl až na světlo slunce, necítil by takto tažený přitom bolest a odpor? A neměl by po příchodu do slunečního světla oči plné jasu, a nebyl by tudíž neschopen vidět cokoli z toho, co se mu nyní otevírá jako neskryté?

⁶ Za slepý zde považujeme náhled, který se zaměřuje jen na stíny.

⁷ Co je nové, je neznámé, nepochopené, zmatené, a tudíž nejisté a hůře uvěřitelné.

⁸ (Toho osvobozeného z pout.)

V žádném případě by toho nebyl schopen, řekl on, alespoň ne hned.

Vyžadovalo by si to očividně, myslím si, zvyknout si, když by šlo o to, být schopen okem postihnout to, co stojí nahoře (mimo jeskyni ve světle slunce). A (při takovémto zvykání si) by nejdříve a nejsnáze mohl pozorovat stíny a posléze ve vodě se zrcadlící obrazy lidí a ostatních věcí, později ale by se mohl podívat na ně samotné (na jsoucí namísto slábnoucích zrcadlení). Z okolí těchto věcí by ale mohl pozorovat to, a to samotné, co je na obloze, a sice v noci mnohem snadněji, tím že by hleděl na světlo hvězd a měsíce, (snadněji totiž) než přes den slunce a jeho zář.⁹

Jistě.

Na konci ale, věřím, mohl by být schopen podívat se na slunce samotné, nejen na jeho odlesk ve vodě či kdekoli se vynoří, na slunce samotné, jak je samo ze sebe a na svém místě, aby pozoroval, jak je uzpůsobené.

Nutně by k tomuto mohlo dojít, řekl on.

A poté, co všechno toto podstoupil, mohl by zrovna o něm¹⁰ dokázat vypovědět, že totiž ono je to, co umožňuje roční období stejně jako roky a vše ovládá, co je v (nyní) spatřovaném prostoru (slunečního světla), ano, že dokonce ono (slunce) je příčinou toho všeho, co oni¹¹ svým způsobem mají před sebou.

Zřejmě, řekl on, by tíhnul k tomuto (slunci a k tomu, co stojí v jeho světle), poté co by překročil ono¹².

Co nyní? Když by si vzpomněl na svůj první příbytek a na tam rozhodující „vědění“ a na ty, kteří s ním byli tenkrát spoutáni, nemyslíš si, že by se díky (událemu) obratu

9 Zdlouhavost a postupnost přivykání si na nový směr pohledu dokazuje, jak je to náročné.

10 (O slunci)

11 (Kteří se zdržují dole v jeskyni)

12 (Co je jen odrazem a stínem)

měl za šťastnějšího, jich naopak že by litoval?

Rozhodně značně.

Kdyby ale nyní (mezi lidmi) na bývalém místě jeho pobytu (v jeskyni) byly stanoveny určité pocty a vyznamenání pro toho, který nejlépe rozpozná to, co kolem něj chodí (a nabízí se v každodenním životě), a k tomu si nejlépe zapamatuje, co z toho se kolem něj pohybuje¹³ jako první, co poté a co společně, a který (potom) dokáže co nejrychleji říci, co jako příští by mohlo přijít, myslíš si, že by se mu¹⁴ chtělo zpět, aby s nimi soutěžil o to, kdo bude uznáván a mocný, nebo by na sebe mnohem raději chtěl vzít to, čemu Homer říká: „(Nadpozemským způsobem) žít na zemi a jako žebrák sloužit“¹⁵, a nechtěl by vůbec raději snášet spíše cokoli jiného, než se pohybovat v oněch (pro jeskyni platných) názorech a oním způsobem být člověkem?

Věřím, řekl on, že by spíše podstoupil vše ostatní, než aby byl člověkem oním (jeskynním) způsobem.

A teď tedy promysli toto, odpověděl jsem: Kdyby ten, který tímto způsobem odešel z jeskyně, opět sestoupil dolů a posadil se na stejné místo, nezaplnil by se mu zde, kam najednou odešel ze slunce, oči temnotou?

Ovšemže značně, řekl on.

Kdyby se nyní musel opět s neustále připoutanými zabývat výpověďmi a tvrzeními o názorech na stíny, dokud má ještě oči slepé než je opět přizpůsobí¹⁶, což by nevyžadovalo krátkou dobu zvykání si, nebyl by tam dole vystaven posměchu,

13 Které stíny jsou v jakém pořadí vrhány na čelní zeď jeskyně, kterou jedinou má ve výhledu.

14 (Tomu, který vyšel z jeskyně)

15 Což znamená, že dotyčný žije zdánlivě pozemsky, ale sám je nebeské podstaty. Do jeskyně by se za tamními obyvateli raději nevracel, protože je jiného založení. I tam si své smýšlení ale zachovává a jen naoko se přizpůsobuje jeskynnímu způsobu života.

16 I šeru a přitmní je potřeba si nějaký čas přivykat a nastavit tak své zrakové receptory na jinou intenzitu světelného záření, tak jako v případě, kdy mají být oči náhle ozářeny nezvyklou mírou světla.

a nedávalo by se mu na srozuměnou, že nahoru vystoupal jen proto, aby se vrátil se zkaženým zrakem zpět (do jeskyně), a že to tedy také je naprosto nesmyslné, vydávat se na cestu nahoru? A tohoto člověka, který nabídl ruku, aby je zbavil pout a vyvedl nahoru, pokud by se ho zmocnili a mohli ho zabít, nezabili by ho opravdu?¹⁷

Určitě ano, řekl on.

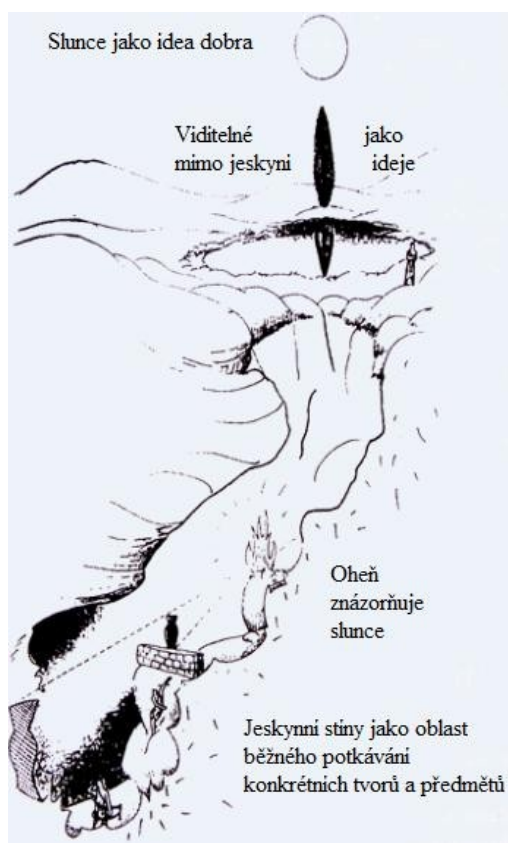
¹⁷ V atmosféře takové všeobecné nedůvěry a následného opovržení je osvobozený považován za zmateného blázna, který ztratil schopnost vnímat svět reálně, jak se to doposud daří ostatním. Nabízí-li jim případně také cestu z pout, bývá odmítán, nezřídka zatracován, kárán i ohrožován. Pro osvobozeného je mnohem bezpečnější, pakliže obrazně zavře oči a jediné takto bude pokračovat v diskuzích s obyvateli jeskyně.

[3 - Platonova interpretace podobenství]

[3.1 - Význam jeskynních přirovnání podle Platona]

Následují vysvětlení, čemu jsou které součásti podobenství obrazem.

Obr.1 Podobenství o jeskyni

Co znamená tento příběh? Platon dává sám odpověď; neboť bezprostředně za své vyprávění připojuje i vysvětlení jeho významu (517 a, 8 až 518 d, 7).

Příbytek podobný jeskyni je „obrazem“ pro τὴν... δι’ ὅψεως φαινομένην ἔδραν „oblast pobytu /Aufenthaltsbereich/, která se (každodenně) ukazuje běžnému pohledu /Umherblicken/“. Oheň v jeskyni, který hoří za obyvateli jeskyně, je obrazem pro slunce. Strop jeskyně znázorňuje nebesa. Pod tímto stropem, spojení se zemí a k ní připoutaní, žijí lidé. Co zde mají kolem sebe a co se jich týká /an-gehen/, je pro ně „to skutečné“ – tzn. jsoucí /Seiendes/. V tomto jeskynním příbytku se cítí „ve světě“ a „doma“ a zde nacházejí to spolehlivé /Verlässliches/.

V podobenství jmenované věci, které se stávají viditelnými mimo jeskyni, jsou naproti tomu obrazem toho, v čem spočívá vlastní bytí jsoucna /das eigentlich Seiende des Seienden/¹⁸. Toto je podle Platona tím, čím se jsoucí ukazuje ve svém výzoru /Aussehen/. Tento výzor nebere Platon jakou pouhý „aspekt“. Výzor má podle něj

¹⁸ Doslovně by bylo přesnější přeložit toto spojení jako „vlastní jsoucí jsoucna“. Slovo bytí zde však lépe zachycuje, že se jedná o podstatu věci zakládající způsob jejího bytí.

v sobě i něco z vystupování /Heraustreten/, kterým se všechno „prezentuje“. Stojíce ve svém výzoru ukazuje se samo jsoucí. Výzor je řecky εἶδος nebo ἰδέα. Věci ležící mimo jeskyni na denním světle, kde je volný výhled na všechno, tedy znázorňují v podobenství ideje /Ideen/. Podle Platona kdyby člověk neměl možnost pozorovat tato živá stvoření, lidi, čísla, bohy, tedy dané vypadání věcí, nemohl by různé věci vnímat /vernehmen/ jako to, za co je považuje. Obvykle si člověk myslí, že přece vidí právě tento dům a onen strom, a tak každé jsoucí. Nejspíše a nejčastěji netuší člověk nic o tom, že vše, co mu ve vši zběžnosti platí za „to skutečné“, vidí pouze ve světle „idejí“. Ono domněle samo a vlastně skutečné, ono současně viditelné, slyšitelné, hmatatelné, počítatelné, zůstává podle Platona přesto jen nástinem ideje a tedy stínem. Toto nejbližší a stínové drží člověka dennodenně v zajetí. On žije ve vězení a „ideje“ nechává za sebou. Jelikož toto vězení nedokáže rozpoznat, považuje tuto oblast každodennosti pod nebesy za oblast zkušenosti a posuzování věcí, které dává všem věcem a vztahům jejich míru a určuje pravidla jejich uzpůsobení.¹⁹

Heidegger na tomto místě i poprvé užívá slovo vnímat /vernehmen/ ve specifickém významu jediného praktikovaného, ač mnohdy netušeného, způsobu sledování a poznávání věcí takových, jaké jsou a čím jsou. Vnímání jejich jsoucnosti a podstaty se tak udává jediné ve světle idejí. Není tím myšleno vnímání empirické, smyslové. Nebylo-li by světa idejí, nemohl by podle Platona člověk být schopen rozpoznávat jednotlivé věci. Ideje jsou výzorem jednotlivin, tedy jakýmsi pozadím, které osvětluje jejich význam. I proto je symbolem nejvyšší ideje slunce. Vydává totiž zář, která nasvěcuje venkovní prostor jeskyně tak intenzivně, že se v něm mohou dokonale ukázat věci samy, aniž by potřebovaly být zastoupeny či reprezentovány konkrétními jednotlivinami. Pro člověka spoutaného v jeskyni a uvyklého pohledu na stíny je obrat ke světu idejí obrovsky složitý a náročný.

Má-li se člověk nyní, myšleno v podobenství, najednou uvnitř jeskyně podívat dozadu na oheň, jehož záře způsobuje stíny sem a tam přenášených věcí, pak považuje toto

¹⁹ Jakoby pozorovatel v tuto chvíli zaměňoval důsledek za příčinu, provedení za vzor, a tudíž nesprávně jednotlivinám přiřknuł úlohu normy, která určuje vzájemné vztahy těchto jednotlivin a dotváří harmonii a soulad jejich souvislostí.

obrácení pohledu za narušení běžného chování a obvyklého smýšlení. Už jen pouhý požadavek, aby byl už v jeskyni zaujat takový cizí postoj, je odmítán; protože člověk je v jeskyni v plném a jednoznačném vlastnictví skutečného. Na svém názoru lpící jeskynní člověk nemůže ani tušit možnost, že jeho skutečné by mohlo být jen stínové. Jak by také mohl vědět o stínech, když nechce znát ani oheň v jeskyni a jeho světlo, přestože je tento oheň umělý a měl by mu být tedy známý. Naproti tomu sluneční světlo mimo jeskyni není zhotoveno teprve člověkem. V jeho světle se přírodní a přítomné věci ukazují bezprostředně samy, aniž by potřebovaly být znázorněny stíny. Samy sebe ukazující věci jsou v „podobenství“ „obrazem“ „idejí“. Slunce pak v „podobenství“ platí za „obraz“ onoho, co dělá ideje viditelnými. Je „obrazem“ ideje idejí /Idee aller Ideen/. Ta se podle Platona nazývá ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα, což se „doslovně“ a přesto zcela nepřesně překládá pojmem „idea dobra“.

[3.2 - Podobenství přechodů ze tmy do světla a zpět]

Podobenství o jeskyni a jím předkládaná přirovnání vypráví hlavně o extrémně náročném přechodu zajatce stínů do svobodného prostoru světla slunce a o opětovném návratu zpět do jeskyně, který osvobozenému jedinci činí stejně tak nemalé potíže. Pokaždé je totiž potřeba přivyknout zcela odlišnému prostředí a především diametrálně odlišné intenzitě tamního osvětlení. To se neobejde bez předchozího uvědomělého a úmyslného nasměrování celého duševního snažení a je vždy provázáno počátečním zmatením zraku.

Doposud pouze vypočítaná přirovnání a podobnosti stínů a všední zkušenosti skutečného, světla jeskynního ohně a svitu, ve kterém stojí to, co je nejbližší a nejobvyklejší skutečné /Wirkliche/, věci stojících mimo jeskyni a idejí, slunce a ideje nejvyšší nevyčerpávají obsahovou hodnotu „podobenství“. Ano, to vlastní /Eigentliche/ tak ještě zdaleka vystiženo nebylo. Protože podobenství vypráví o událostech a ne jen o pobytech a stavech člověka v jeskyni a mimo ni. Tyto zkoumané děje jsou přechody z jeskyně na denní světlo a odtud zpět do jeskyně.

Co se děje v těchto přechodech? Čím jsou tyto události umožněny? Z čeho si berou svou nutnost? K čemu při těchto přechodech dochází?

Tyto přechody z jeskyně na denní světlo a odtud zpět do jeskyně vždy vyžadují přizpůsobení se očím z temného na světlé a ze světlého na temné. Pokaždé jsou u toho, a to z protikladných důvodů, oči zmatené: διτταὶ καὶ ἀπὸ διττῶν γίνονται ἐπιταρόξεις ὁμμασιν (518 a, 2). „Dvojí zmatení vystává očím, a to z dvojího důvodu.“

To znamená: Člověk se může buďto ze sotva postřehnuté neznalosti dostat tam, kde se jsoucí ukazuje bytostněji /wesentlicher/, přičemž zprvu na to bytostnější není zvyklý; nebo může vypadnout z pozice bytostného vědění a být odstrčen do oblasti vlády neuspokojivé /gemein/ skutečnosti²⁰, aniž by byl schopen uznat zde běžné a obvyklé za skutečné.

A tak jako si lidské oko musí pomalu a stále zvykat, ať už na světlo nebo na tmou, stejně i duše se musí trpělivě a odpovídajícím způsobem přizpůsobovat oblasti jsoucího, které je vystavena. Takové přizpůsobování si vyžaduje, aby byla předem duše plně orientována na zásadní směr svého snažení, tak jako je oko schopno vidět všude a správně, až když celé tělo předem zaujalo odpovídající postoj.

[3.3 - Úloha vzdělání]

Proces obratu duše směrem k ideovému pohledu je zdoluhavý a náročný. Mnohdy si vyžaduje i dopomoc a inspiraci zvenčí, zcela určitě však vždy vlastní zásadní přenastavení zažitých vzorců vnímání. Platon tento proces označil slovem παιδεία, jehož nejvěrnějším ekvivalentem je výraz vzdělání. Úlohou vzdělání je vyvedení jedince z nevzdělanosti a ustálení jeho pohledu správným směrem.

20 Neuspokojivá tato skutečnost není pro svou nízkost či podřadnost (Platon v podobenství nevynáší žádné hodnotové soudy, pouze popisuje proces vnímání), nýbrž protože je všední a neukazuje plně svou opravdovou podstatu a míru, která je jí dávana zvnějšku idejemi.

Proč ale musí být to zvykání na danou oblast stálé a pomalé? Protože se vztahuje k lidskému bytí a odehrává se v základech jeho podstaty /im Grunde seines Wesens/. To znamená: Určující postoj, který má vzniknout obratem, se musí ze vztahu tvořeného lidskou podstatou rozvinout v pevné chování²¹. V tomto přivykání a zvykání si lidské podstaty na právě přisouzenou oblast je podstata toho, co Platon nazývá παιδεία. To slovo se nedá přeložit. παιδεία znamená podle Platonova bytostného určení /Wesensbestimmung/ περιαγωγή ὅλης τῆς ψυχῆς, náběh /Geleit/ k obratu celého člověka v jeho podstatě. παιδεία je proto v podstatě přechod, a to z ἀπαιδευσία do παιδεία. Vzhledem k tomuto přechodovému charakteru je παιδεία stále vztažena k ἀπαιδευσία. Ještě lépe, přestože ne naprosto, odpovídá pojmu παιδεία německé slovo „vzdělání“ /Bildung/. Pojmu vzdělání musíme přitom určitě vrátit původní výpovědní hodnotu a zapomenout na zavádějící význam, který mu zdomácněl na konci 19. století.²² „Vzdělání“ říká dvojí: Vzdělání je jednak budování ve smyslu určující směrodatnosti /im Sinne der entfaltenden Prägung/. Toto „budování“ /Bilden/ ale zároveň „buduje“ tím, že je trvale²³ upřeno směrem ke směrdatnému pohledu /maßgebende Anblick/, který se proto nazývá před-obraz /Vor-bild/²⁴. „Vzdělání“ je determinace /Prägung/ a řízené vedení obrazem. Opakem παιδεία je ἀπαιδευσία, nevzdělanost. V ní není probuzen ani rozvoj základního postoje, ani není představen žádný určující vzor.

Vypovídající síla „podobnosti o jeskyni“ se sbírá na to, v názornosti vyprávěného příběhu zviditelnit a zpřístupnit podstatu παιδεία. Současně chce Platon poukázat na to, že παιδεία nemá svou podstatu v prostém nalévání vědomostí do nepřipravené duše jako do libovolně nastavené nádoby. Právě vzdělání naopak podchycuje a přeměňuje samotnou duši jako celek tím, že člověka předem přesadí na místo jeho

21 Zaujetí správného postoje ideového pohledu je niterným duševním obratem, který se odehrává v samém jejím jádru, a tudíž vyžaduje zásadní změnu nejen samotného postoje, ale nejdříve i vztahu k tomuto postoji, bez které je obrat neproveditelný.

22 Tehdy se do popředí dostalo výlučně encyklopedické pojetí vzdělání hromadící poznatky.

23 Budující vzdělání určuje a vymezuje vzdělávanému dráhu směřování pohledu, a její neměnností ho determinuje.

24 Vorbild = vzor

podstaty /Wesensort/, a to se mu stane vlastním. Že má „podobenství o jeskyni“ vypovídat o podstatě παιδεία, říká dostatečně výstižně už věta, kterou na začátku VII. knihy Platon podobenství uvádí: Μετὰ ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπείκασον τοιούτῳ πόθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε περὶ καὶ ἀπαιδευσίας. „Tudíž si z druhu (níže představené) zkušenosti udělej názor na (podstatu) vzdělání stejně tak jako nevzdělanosti, které se (v sounáležitosti) vztahují k základům našeho lidského bytí.“

[4 - Pojem pravdy v Platonově podobenství]

[4.1 - Podobenství obsahuje i učení o pravdě]

Výše uvedeným Heidegger shrnuje, jak podobenství o jeskyni mnil sám Platon, a jaká sdělení nám jsou jeho prostřednictvím prezentována. Nyní se ale začíná věnovat změně podstaty pravdy, kterou podobenství nemá sice v úmyslu popisovat, ale potažmo ji dokazuje. Došlo k ní pozvolně ještě předtím, než bylo podobenství sepsáno. Platonovo myšlení je onou změnou již poznamenáno, a i proto ji můžeme z jeho díla vyčíst. Až v důsledku tohoto podstatného pohybu pravdy se vzdělání stalo tím, jak ho míní Platon a jak ho znají následné dějiny západní civilizace.

Podle Platonovy jednoznačné výpovědi znázorňuje „podobenství o jeskyni“ podstatu „vzdělání“. Naproti tomu má tento výklad „podobenství“²⁵ ukázat Platonovo „učení“ o pravdě. Není tak „podobenství“ přisuzováno něco cizího? Hrozí, že rozbořem je násilně pozměňován jeho význam. Mohlo by to tak vypadat, dokud si neujasníme, že je Platonovo myšlení podřízeno změně podstaty pravdy /Wandel des Wesens der Wahrheit/, která je pak skrytým zákonem toho, co myslitel říká. Viděno z pozice této nutnosti /Not/ zobrazuje „podobenství“ nejen podstatu vzdělání, nýbrž zároveň otevírá náhled na podstatnou změnu „pravdy“ /Wahrheit/. Není pak ale nutností, pokud „podobenství“ ukazuje obojí, aby mezi „vzděláním“ a „pravdou“ vládl nějaký podstatný vztah? Skutečně existuje tento vztah. A spočívá v tom, že teprve až podstata pravdy a způsob její změny umožňuje vzdělání v jeho základní celistvosti.

[4.2 - Vzdělání je spjato s pravdou]

Protože vzdělávající se či vzdělávaný jedinec v různých fázích toho procesu průběžně mění způsob svého vnímání, vždy se mu něco trochu jiného ukazuje jako pravda, něco jiného mu ze skrytosti vystupuje v neskrytost.

Co ale „vzdělání“ a „pravdu“ uzavírá v původní podstatnou jednotu /Wesenseinheit/?

²⁵ Tedy Heideggerův

παιδεία znamená obrat celého člověka ve smyslu změny zvyklosti z oblasti nejbližší potkávaného na jinou oblast, ve které se zjevuje jsoucí /Seiende/. Toto přesazení je možné pouze tím, že se změní vše člověku doposud zřejmé i způsob, kterým to zřejmé bylo. Musí se změnit člověku neskryté a způsob této neskrytosti /Unverborgenheit/. Neskrytost se řecky říká ἀλήθεια, což je slovo překládané jako „pravda“. A „pravda“ znamená pro západní myšlení /abendländische Denken/ už dlouhou dobu shodu myšlenkové konceptualizace /des denkenden Vorstellens/ s věcí²⁶: adaequatio intellectus et rei.

S pouhým doslovným překladem slov παιδεία a ἀλήθεια se nespokojíme, spíše se pokusíme domyslet se z řeckého vědění věcné podstaty jmenované v překládaných slovech, poté se „vzdělání“ a „pravda“ najednou semknou v podstatnou jednotu /Wesenseinheit/. Když začínáme brát vážně stálou podstatu toho, co označuje slovo ἀλήθεια, pak vyvstává otázka, z čeho určuje Platon podstatu neskrytosti. Zodpovězení této otázky se zdá být odkázáno na vlastní obsah „podobenství“. On ukazuje, že a jak „podobenství“ jedná o podstatě pravdy /Wesen der Wahrheit/.

[4.3 - Neskrytost na čtyřech úrovních podobenství]

Pravda jako to otevřeně přítomné se v různých fázích podobenství odlišuje a jiným způsobem umožňuje vidění neskrytého. Následuje rozbor těchto způsobů zjevování se pravdy.

Neskrytým a jeho neskrytostí je vždy míněno to, co je v oblasti pobytu /Aufenthaltsbezirk/ člověka to otevřeně přítomné /Anwesende/. Podobenství nyní ale vypráví příběh přechodů z jednoho pobytu /Aufenthalt/ do jiného. Od toho se odvíjí jeho vlastní dělení na čtyři různé pobyty a jejich zvláštní odstupňování. Rozdíly v těchto pobytech a stupně přechodů se zakládají na odlišnosti vždy určující ἀληθές, pokaždé

²⁶ Za pravdivé považujeme ty případy, ve kterých se idea shoduje s reálným stavem věci, což dokazuje, že konkrétní pozorujeme ve světle idejí, jak tvrdí Platon.

vládnoucího způsobu pravdy /Wahrheit/. Proto musí být tak nebo tak na každém stupni ὀληθές, neskryté, promyšleno a popsáno.

[4.3.1 - První úroveň]

Tato úroveň je zajatecká a poskytuje tomu, kdo se na ní nachází, jen úzký rozhled. S ohledem na to se dá považovat za matoucí a zavádějící, umožňující jen povrchní porozumění nesahající za rámec pozorování kauzálních zákonitostí řetězcích se jevů.

Na první úrovni žijí lidé připoutaní v jeskyni a jsou zajatci toho, co potkávají jako nejbližší. Nástin tohoto pobytu je uzavřen zdůrazněnou větou: Παντόπασι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἂν ἄλλο τι νομίζοιεν τὸ ὀληθές ἢ τὸς τῶν σκευαστῶν σκιάς (515 c, 1-2). „Naprostο vůbec by pak ani ti, tedy svázaní, nepovažovali za neskryté nic jiného než stíny všeho, co se děje /Gerätschaften/.“

[4.3.2 - Druhá úroveň]

Zajatci jsou odebrána pouta, je mu umožněno vidět jeskynní umělý oheň i věci, které způsobovaly stíny, které jediné mohl vidět původně. Efektivnost této možnosti je však zatím nulová, protože zajatec je nejen maten prvními pohledy neznámým směrem a vstříc oslňujícímu ohni, ale zároveň s tím svou důvěru upíná k doposud známé a tedy jistější pravdě.

Druhý stupeň vypráví o odebrání pout. Zajatci jsou nyní svým způsobem volní, stále ale ještě zůstávají zavřeni v jeskyni. Tady se mohou sice otáčet na všechny strany. Otevírá se možnost vidět věci, které byli předtím přenášeny za nimi. Ti, kteří se předtím dívali jen na stíny, tak přicházejí μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος (512 d, 2) „k jsoucímu o mnohé blíže“. Věci samotné nabízejí jistým způsobem, totiž ve světle umělého jeskynního ohně, svůj výzor /Aussehen/ a nejsou již skryty ve stínech /Abschattungen/. Pokud se potkávají jen stíny, drží pohled v zajetí, a předsunou se tak před věci samotné.

Je-li ale pohled ze zajetí stínů vysvobozen, pak získává takto osvobozený člověk možnost přijít do okruhu toho, co je ὀληθέστερα (515 d, 6) „neskrytější“. A přesto musí být o tom, který byl osvobozen, řečeno: ἡγεῖσθαι τὰ τότε ὁρώμενα ὀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα (ib.). „Dříve (bez dalšího přičinění) spatřované (stíny) bude považovat za neskrytější než to, co mu nyní i výslovně ukazují.“

Proč? Světlo ohně, na které jeho oči ještě nejsou přivyklé, oslepuje osvobozeného. Toto oslepení mu zabraňuje vidět a vnímat tento oheň samotný, a to že jeho záře osvětluje věci a tímto je nechává se zjevovat /erscheinen/. Kvůli tomu nemůže oslepený ani pochopit, že dříve spatřované je pouze stínem /Abschatung/ věcí ve světle právě tohoto ohně. Sice nyní osvobozený vidí něco jiného než stíny, přesto ale všechno v jednom jediném zmatku. V porovnání s tímto zmatkem se spatřené v odrazu světla neznámého a neviděného ohně, stíny, ukazují v ostrých obrysech. Co se ve stínech zjevuje jako trvalé, musí pro osvobozeného, protože je to nezmateně viditelné, být tím „neskrytějším“. Proto padá na konci nástinu druhého stupně znovu slovo ὀληθές, a to tentokrát v komparativu, ὀληθέστερα neskrytější. Vlastnější „pravda“ se nabízí ve stínech. Neboť i člověk zbavený svých pout se splete v hodnocení „pravdivého“, protože mu chybí předpoklad „hodnocení“, svoboda /Freiheit/. Odebrání okovů sice přináší uvolnění. Ale propuštění ještě není opravdová svoboda.

[4.3.3 - Třetí úroveň]

Až když se osvobozený dostane zcela mimo prostor jeskyně a ocitne se ve světě idejí, může bez rušivého vlivu klamných pohledů vnímat, co věci jsou a jaké opravdu jsou, v jakých vztazích se nacházejí a jak jsou uspořádány. Pozorované je zbaveno momentální situační zakotvenosti, individuálních odlišností a to podstatné a relevantní se ukazuje jako jasně definované. Extrahováním podstatného, takovýmto očištěním věci při pohledu na její ideu, vnímáme jen to, co je v ní stálé, neměnné. Vidíme to, čím věc opravdu je, a tak podle Platona i tu nejryzejší pravdu, to nejneskrytější. Přivyknutí si stálému pohledu směrem k ideám jasně ozářeným sluncem je samozřejmě náročné, může být i nepříjemné a zdlouhavé. Je však základním úkolem a podstatou vzdělání,

které má poskytnout svobodu tohoto druhu.

Té je dosaženo teprve na třetím stupni. Zde je z okovů uvolněný zároveň přesazen mimo jeskyni, „do volné přírody“ /ins Freie/. Tam je vše přes den otevřeně zřejmé. Pohled na to, co věci jsou, se teď nezjevuje již jen v umělém a matoucím světle ohně uvnitř jeskyně. Věci samotné tu stojí ve spojitosti a závaznosti svého vlastního výzoru /Aussehen/. Volný prostor, do kterého byl nyní osvobozený vsazen, neznamená neohraničenost pouhé dálky, nýbrž ohraničující svazek jasného, které září ve světle spolu-spatřovaného slunce²⁷. Pohledy na to, co jsou věci samotné, εἶδη (ideje) tvoří podstatu /Wesen/, v jejímž světle se každé jednotlivé jsoucí /Seiende/ ukazuje jako takové a onaké. A v tomto ukazování se zjevující stává neskrytým a přístupným.

Opět je nyní dosažená úroveň pobytu určována zde rozhodujícím neskrytým.²⁸ Proto je dokonce už hned na začátku popisu třetí úrovně řeč τῶν νῦν λεγομένων ὀληθῶν (516 a, 3) „o tom, co je nyní oslovováno /angesprochen/ jako neskryté“. Toto neskryté je ὀληθέστερον, ještě neskrytější než uměle osvětlované věci uvnitř jeskyně v porovnání s jejich stíny. Nyní dosažené neskryté je to nejneskrytější: τὰ ὀληθέστατα. Sice Platon toto označení na tomto místě nepoužil, ale přesto jmenuje τὸ ὀληθέστατον to nejneskrytější v odpovídajícím a zároveň podstatném vyjádření na začátku VI. knihy Politeia. Tady (484c, 5sq.) jsou zmiňováni οἱ... εἰς τὸ ὀληθέστατον ἀποβλέποντες „ti, kteří hledí na nejneskrytější“. To nejneskrytější se ukazuje v tom, co je vždy jsoucí. Bez takovéhoho sebe-ukazování toho, co je esenciální /Sichzeigen des Was-seins/ (tzn. idejí) by zůstalo to a ono a všechno takové a s tím úplně všechno skryté²⁹. „To nejneskrytější“ se tak nazývá, protože se to předem objeví ve všem zjevujícím se /Erscheinendes/, dělá to zjevující se³⁰ přístupným.

27 Heidegger místo osvětlené nejvyšší ideou označuje jako prostor světliny. Tato světlina na sebe váže vše, co se v ní nachází a díky tomu umožňuje věcem ukazovat se jasně ve svém výzoru.

28 A to pouze tímto neskrytým. Na každé úrovni je potřeba pamatovat, že neskryté se ukazuje právě tímto jedním způsobem a jeho ostatní (dříve třeba i jediné uznávané) formy ustupují do pozadí. Tak jako jeskynní člověk nevěří zprvu v to, co spatřuje mimo ni, může se obdivovatel idejí upnout zcela k jejich světu a zapomenout zákonitosti hry stínů.

29 Ideje ukazují z věci to, co je na ní stále a podstatné, neboli co je její esencí. Platon míní, že bez idejí by naprosto vše zjevující se zůstalo nepoznateľné.

30 Fenomén = to, co se zjevuje. Přístupným se stává díky své idejí.

Pokud však bylo náročné už odvrácení pohledu od stínů k záři ohně a k věcem, které se v ní ukazují, uvnitř jeskyně, pak vyžaduje úplné osvobození se ve volném prostoru mimo jeskyni nejvyšší trpělivost a úsilí. Osvobození se neuskutečňuje už při samotném uvolnění řetězů a nespočívá v nespoutanosti, nýbrž začíná teprve jako přivyknutí stálému pohledu na jasné obrysy věcí pevně stojících ve svém výzoru /Aussehen/³¹. Vlastní osvobození je stálost obratu /Stetigkeit der Zuwendung/ k tomu, co se zjevuje ve svém výzoru /Aussehen/ a v tom, jak se zjevuje, je nejneskrytější. Svoboda je pouze takto uzpůsobeným obratem. Ten ale také teprve naplňuje podstatu παιδεία jako obratu. Završení podstaty /Wesensvollendung/ „vzdělání“ /Bildung/ se tedy dá uskutečnit pouze v oblasti a na základě nejneskrytějšího, tzn. ὀληθέστατον, tzn. toho nejpravdivějšího /Wahrste/, tzn. vlastní pravdy /Wahrheit/. Podstata „vzdělání“ se zakládá na bytostném určení „pravdy“.

[4.3.4 - Čtvrtá úroveň]

Podobenství o jeskyni chce na své čtvrté úrovni dokázat, že se vzdělání nemůže zbavit svého zpětného vztahu k nevzdělanosti stejně jako pravda svého spojení se skrytostí. Osvobozený sestupuje zpět do jeskyně, aby pomohl ostatním uvězněným provést jejich duševní obrat k ideovému pohledu. Ocitá se tak znovu na stejném místě. Tentokrát je ale v úplně nové situaci. Zatímco původně jako zajatec pouze pozoroval zjevné a považoval to za plně neskryté a pravdivé, nyní ví, že kdykoli touží po absolutní neskrytosti, musí se snažit, aby ji vyňal ze skrytosti. Poznává, že pravda a skrytost jsou od sebe neoddělitelné, a že cesta k prvnímu vede jedinečně přes boj s druhým. Zjišťuje také, že se pro výstřednost svého nově nabytého názoru může stát obětí násilné xenofobie.

Poněvadž má přesto παιδεία svou podstatu v περιαγωγή ὅλης τῆς ψυχῆς,³² zůstává jako takovýto obrat stále překonáváním ἀπαιδευσία. παιδεία v sobě obsahuje

31 Nutně proto, že až v tomto výzoru se věci ukazují pravdivě takové, jaké jsou, a až v něm jsou takto viditelné.

32 Tzn. v obratu celé duše

bylostný zpětný vztah k nevzdělanosti /Bildungslosigkeit/. A pokud má „podobenství o jeskyni“ podle Platonova vlastního výkladu znázorňovat podstatu παιδεία, pak musí zviditelnit i právě tento bylostný moment /Wesensmoment/, to stále překonávání nevzdělanosti. Proto nekončí vyprávění příběhu, jak se člověk rád domnívá, nástinem dosaženého nejvyššího stupně výstupu z jeskyně. Naopak, k „podobenství“ patří i vyprávění o zpětném sestupu osvobozeného za ještě připoutanými do jeskyně. Osvobozený má nyní za úkol i tyto vyvést od jejich neskrytého k nejnaskrytějšímu. Osvoboditel už se v jeskyni ale necítí dobře. Přichází do nebezpečí, že podlehně převaze v jeskyni směrodatné pravdy, tzn. nároku běžné /niedrig/ pravdy jako jediné. Osvoboditeli hrozí možnost, že bude zabit, možnost, která se v případě osudu Sokratova, který byl Platonovým „učitelem“, stala skutečností.

Návrat do jeskyně a boj mezi osvoboditelem a zajatci, kteří se jakémukoli osvobození vzpírají, je čtvrtým stupněm „podobenství“, kterým se ono teprve dovršuje. Sice v tomto díle vyprávění není již užito slovo ὁληθής. Současně se však musí i na této úrovni jednat o neskryté, které určuje nově vyhledanou oblast jeskyně. Nebylo však ale už na první úrovni jmenováno to, co je pro jeskyni tím určujícím „neskrytým“, tedy stíny? Jistě. Ale pro neskryté nezůstává podstatným pouze toto, že to nějakým způsobem zpřístupňuje zjevné /Scheinendes/ a drží ho otevřené ve svém zjevování, nýbrž také že neskryté stále překonává nějakou skrytost skrytého. Neskryté musí být vytrženo skrytosti, v jistém smyslu jí to musí být násilně odňato. Jelikož pro Řeky převládala zpočátku skrytost jako sebe-skrývání /Sichverbergen/ podstaty bytí, a takto také určuje jsoucí /Seiende/ v jeho přítomnosti /Anwesenheit/ a přístupnosti („pravdivosti“), proto se řecké slovo pro to, co Římané označují „veritas“ a my „pravda“, vyznačuje privativem α - (ἀ - λήθεια).³³ Pravda je původně něčím vyrvaným ze skrytosti. Pravda je vybojované odebrání na způsob odhalení. Skrytost přitom může mít různé podoby: zamknutí, ohrazení, překrytí, zastírání, přetvařování. Protože podle Platonova „podobenství“ musí být to nejvíce skryté vyrváno nízkému a úpornému

33 Etymologie slova ὁληθής dokazuje, že princip počáteční skrytosti pravdy, kterou je nutné této skrytosti odebrat, je pro Řeky ještě původnější, než princip zjevování nejnaskrytějšího ve formě idejí. I nadále však zůstává nutností, pokud chceme pravdu odhalit.

utajení /Verbergung/, je i přesazení z jeskyně do volného prostranství denního světla zápasem na život a na smrt. O tom, že „privace“, vynucené dobývání neskrytého, patří k podstatě pravdy, o tom podává čtvrtá úroveň „podobenství“ vlastní důkaz /Wing/. Proto jedná i ona, tak jako všechny tři předešlé úrovně „podobenství o jeskyni“, o ὁλήθεια.

[4.4 - Nutnost skrytosti]

Jeskynní podobenství znázorňuje nutnost sepětí pravdy a skrytosti, a dokazuje, že vidění pravdy jako něčeho, co vystupuje nebo je vytahováno ze skrytosti, je řeckému myšlení vlastní již od jeho počátků, ne-li již jeho předcházejícím formám.

Vůbec jen právě proto může být toto „podobenství“ vystavěno na příkladu jeskyně, protože je už předem spoluurčováno pro Řeky základní zkušeností ὁλήθεια, neskrytosti jsoucího. Protože co je podzemní jeskyně jiného než sice otevřené místo, které je ale zároveň obklopené stěnami a je uzavřené, přestože má vchod. Do sebe otevřené uzavření jeskyně a to skrze ni obstavené /Umstelltes/ a tedy skryté odkazuje zároveň na nějaké venku, na nějaké neskryté, které se přes den rozprostírá na světle. Původně ve smyslu ὁλήθεια myšlená podstata pravdy, ke skrytému (zahrazenému a zastřenému) se vztahující neskrytost, a jedině ona má bytostný vztah k obrazu jeskyně ukryté před denním světlem /unter Tag gelegene Höhle/. Kde je pravda jiné podstaty, a žádná neskrytost, nebo není alespoň pravda touto neskrytostí spoluurčována, tam nemá „podobenství o jeskyni“ žádnou názornou sílu /Anhalt der Veranschaulichung/.

[5 - Obrat podstaty pravdy]

Přestože podstata pravdy v podobenství stojí na základech principu vystupování ze skrytosti, jejím hlavním rysem začínají být ideje, výzory věcí, v nichž se ony ukazují takové, jaké jsou. Důraz je kladen spíše na způsob, kterým se tyto ideje ukazují, co jejich zjevování umožňuje, a že je potřeba obracet se jejich směrem. Vše, o čem podobenství pojednává, je vyobrazeno ve vztahu ke světu idejí. Idea pak tvoří esenci, podstatu věci. Rozumným vnímáním Platon míní nazírání idejí, při němž jediném se ukazuje čistá pravda.

A přesto, i když je v „podobenství o jeskyni“ ἀλήθεια výslovně zakoušena a na zdůrazněných místech jmenována, namísto neskrytosti se do popředí tlačí jiná podstata pravdy. Tím je ale již řečeno, že si zde i neskrytost zachovává svůj primát.

Platonovo pojetí „podobenství“ a jeho vlastní výklad považuje podzemní jeskyni a její vnějšek téměř samozřejmě za oblast, kde se odehrávají popisované děje. Podstatné však přitom jsou vyprávěné přechody a výstup z oblasti umělého světla ohně do jasu světla slunečního, stejně tak jako zpětný sestup od pramene světla do jeskynního temna. Síla znázornění v „podobenství o jeskyni“ nevyvěrá z obrazu uzavřenosti podzemního klenutí a uvěznění v tomto uzavřeném, ani z pohledu na otevřené mimo jeskyni. Obrazná výkladová síla významu podobenství se soustředí spíše na roli ohně, ohnivé záře, stínů, jasnosti dne, slunečního světla a slunce. Vše záleží na svitu zjevného /Scheinen des Erscheinenden/ a na umožnění jeho viditelnosti³⁴. Neskrytost je sice jmenována na různých úrovních, je ale posuzována pouze vzhledem k tomu, jak zpřístupňuje jevíci se ve svém výzoru /Aussehen/ (εἶδος) a zviditelňuje toto ukazující se /Sichzeigende/ (ἰδέα). Vlastní úvaha se vztahuje ke zjevování se výzoru umožněnému jasem svitu. To nabízí náhled na to, jako co se každé jsoucí zpřítomňuje. Vlastní úvaha patří ἰδέα³⁵. ἰδέα je čistá záře /Scheinen/ ve smyslu slov „slunce svítí“. „Idea“ nenechá

34 Slunce jako nejvyšší idea nasvítí prostor. Ten ještě není ideou, ale v něm se zjevují ideální výzory věcí, a umožňují tak neklamaný pohled na jejich podstatu. Jednotlivé věci a fenomény se pak ukazují před těmito výzory a nabízejí se k porovnání, čímž se stávají přístupnými.

35 Na pozadí věci se ukazuje její idea. Za ideou již nic dalšího není. Momentem, kdy se za věcmi začaly

něco jiného (za sebou) „zjevit se“ nejdřív, sama je to jasné, kterému jedinému na jeho vlastní záři záleží. ἰδέα je to zářivé. Podstata ideje leží v záři a viditelnosti. Ta dokonává zpřítomnění, totiž zpřítomnění toho, co je vždy jsoucí. V esenci /Was-sein/ jsoucího je toto již přítomno. Zpřítomnění /Anwesenung/ je vůbec smyslem a podstatou bytí. Proto má pro Platona bytí svou vlastní podstatu v esenci³⁶. Ještě pozdější pojmenování prozrazuje, že quidditas je opravdové esse, essentia, a nikoli existentia. Co ideu při tomto přivádí do výhledu, a tak ji nabízí k pohledu, je pro na ni namířené nazírání to neskryté, jako co se jeví /erscheint/. Takže je neskryté předem bráno jedine jako to vnímané při vnímání ἰδέα, jako to v poznávání (γινώσκειν) poznané (γινωσκόμενον) /im Erkennen Erkannte/. νοεῖν a νοῦς (vnímání) získávají teprve v tomto spojení u Platona podstatný vztah /Wesensbezug/ k „ideji“. Toto upravení orientace na ideje určuje podstatu vnímání a v důsledku poté podstatu „rozumu“.³⁷

[5.1 - Idea dobra]

Ideu dobra znázorňuje v podobenství slunce. Slunce vše mimo jeskyni nasvětluje a vytváří tak prostředí, ve kterém jsou věci pozorovatelné. Tento ideový pohled je vždy ovlivněn a spoluurčován intencemi pozorovatele, který musí být schopen hledět správným směrem, totiž do prostoru tímto sluncem osvětleného, a tak i vnímat vše, co v tomto světle spatřuje. Ideou dobra je tak jakási ideovost, která ukazuje věci v jejich podstatě, a zároveň rozumnost, která je umožňuje takto vidět.

„Neskrytost“ nyní míní neskryté stále jako to přístupné skrze schopnost ideje zářit /Scheinsamkeit/. Jakmile je ale přístup nutně uskutečňován „viděním“, je neskrytost svázána do „relace“ k vidění, „vztážena“ k němu. Podle toho zní i otázka rozvinutá zhruba na konci VI. knihy „Politeia“: Čím jsou viděné a vidění tím, co jsou ve vztahu

ukazovat ideje, počínají se dějiny metafyziky, která se zajímá o to, co se skrývá „za-fyzickým“.

36 Esencialita věci je pro její bytí podle Platona podstatnější než její existence. Co může být myšleno, se nějak už účastní bytí. Například sedmihlavá saň sice nebyla nikdy spatřena, přesto je svého druhu jsoucnem.

37 Jelikož se neskrytým stává idea vnímaná, dostává se poznání pravdy do neodlučitelného svazku s vnímajícím subjektem.

k sobě? V čem tkví jejich vzájemné pnutí? Jaké jho (ζυγῶ 508 a, 1) je drží pohromadě? Odpověď, k jejímuž ozřejmění tu máme „podobenství o jeskyni“, se představuje v obrazech: Slunce dává jako pramen světla pozorovanému viditelnost. Vidění ale vidí viditelné natolik, nakolik je oko ἡλιοειδές „slunečné“ /sonnenhaft/ tím, že má „schopnost patřit k“ povaze /Wesensart/ slunce, tedy k jeho záření. Samo oko „svítí“ a odevzdává se svitu, a tak může zachytit a vstřebat jevící se. V této věci míněno, znamená tento obraz spojitost, kterou Platon (VI, 508 e, 1 sq.) vyjadřuje takto: Τοῦτο τοῖνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γιγνωσκο- μένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύνανται ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι. „Toto tedy, co poznanému propůjčuje neskrytost, ale také poznávajícímu dává schopnost poznávat, to, řekni, je idea dobra.“

[5.1.1 - Viditelnost „slunce“]

I když nejvyšší, přesto je slunce také ideou, a tudíž je viditelné. Jejím spatřením, tedy ve chvíli uvědomění si a poznání viditelnosti všech idejí, dochází pozorovatel k dovršení svého duševního obratu. Je to jeho poslední a nejnáročnější fáze.

V „podobenství“ je slunce obrazem pro ideu dobra. V čem spočívá podstata této ideje? Jako ἰδέα je dobro zářivé /Scheinendes/, jako takové umožňuje náhled /Sichtgebend/ a jako takové je samotné viditelné a tedy poznatelné, tedy ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὁρᾶσθαι (517 b, 8). „Tedy v oblasti poznatelného /Kennbares/ je idea dobra tím, co dovršuje veškeré záření, a tudíž také vlastně konečně viděná viditelnost /gesichtete Sichtsamkeit/, totiž tak, že ona samotná je jen sotva (jen s největší námahou) pozorovatelná.“

[5.1.2 - Historický vývoj ideje dobra v morální dobro]

Platonův původní pojem dobra byl myšlen pouze jako to, co uschopňuje lidský subjekt pohledem směřovaným k idejím vnímat podstaty věcí. Podle Heideggera se veškeré

následující západní myšlení³⁸ až do dnešních dob odehrává takovouto formou a nedaří se mu zbavit se předsudku, jenž ho nutí neustále porovnávat realitu s dokonalými idejemi. Tento základ naší myšlenkové tradice pak nebyl dostatečně reflektován a je opomíjen význam jeho působení. Jedním z nezaznamenaných následků má být i odklon definování významu pojmu dobro, které postupem času nabírá spíše morální konotace. Jelikož se vnímání pravdy a její hodnocení obratem k ideovému pohledu stává individuálním výkonem pozorovatele, inklinuje člověk k tvorbě tzv. hodnot, abstraktních idejí, které mohou být proměnné a nemusejí odpovídat reálnému stavu věcí. Těmto idejím bývá pak přisuzována reálná existence, přestože původně byly ideje nositeli pouze esence.

τὸ ὁγαθόν se překládá zjevně srozumitelným výrazem „dobro“. Myslí se tím většinou ještě také „morální dobro“, které se tak nazývá, protože odpovídá mravním zákonům. Tento význam z řeckého myšlení vypadá, přestože je Platonův výklad ὁγαθόν jako ideje podnětem k tomu myslet „dobro“ „morálně“ a nakonec ho započítat jako „hodnotu“. Myšlenka hodnoty, která v 19. století vzešla jako vnitřní následek novodobého pojetí „pravdy“, je nejposlednějším a zároveň nejslabším následovníkem ὁγαθόν. Dokud hodnota a hodnotová koncepce nese známky Nietzscheho metafyziky a to v bezprostřední formě „přehodnocení všech hodnot“, je Nietzsche také, protože mu jakákoli znalost o metafyzickém původu „hodnoty“ chybí, nejbezuzdnějším platonikem v rámci dějin západní metafyziky.³⁹ Tím, že bere samozřejmě hodnotu jako „životem samotným“ danou podmínku umožnění „života“, uchopil Nietzsche podstatu ὁγαθόν nepředpojatěji /vorurteilsfreier/ než ti, kteří se honí za neopodstatněným zkresleným obrazem /Missgebilde/ „hodnot o sobě“ /an sich geltende Werte/.⁴⁰

Myslí-li člověk ještě k tomu podstatu „ideje“ novodobě jako perceptio („subjektivní představu“), pak v „ideji dobra“ nachází „hodnotu“ někde samu o sobě existující, od které mimoto existuje ještě „idea“. Tato „idea“ musí být samozřejmě ta nejvyšší,

38 Tím je myšlena intelektuální a kulturní tradice, která se vyvinula z antických základů.

39 Nietzsche se sice snaží zničit všechny morální hodnoty jejich negací. Přitom ale nedokázal sám opustit ideový způsob myšlení, na jehož základě tyto hodnoty vznikly.

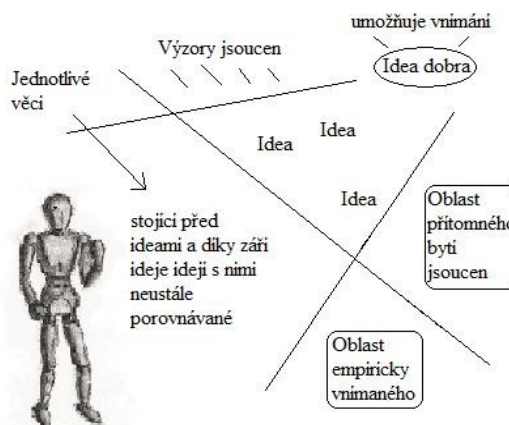
40 Idea umožnila lidem vidět podstatu dobra. S postupem času pak i její přetváření.

protože vše záleží na tom, jestli to probíhá v dobrém (v blahu blahobytu nebo v uspořádanosti nějakého řádu). V okolí tohoto novodobého myšlení není už vůbec sledovatelná původní Platonova podstata ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ.

Obr.2 Ideový princip

[5.2 - Shrnutí ideového principu]

Dobro jako Platonova idea idejí je lidem tím, co umožňuje vnímat věci takové, jaké jsou ve své stálosti a podstatě, a způsobuje tak jejich zpřítomnění. Tím že tato idea dokonává zjevování se věcí, stává se tím nejdůležitějším a nejzjevnějším aspektem procesu vnímání.

τὸ ἀγαθόν znamená, řecky myšleno, to, co k něčemu uschopňuje, co dělá člověka něčeho schopným. Každá ἰδέα, výzor /Aussehen/ něčeho, dává výhled na to, co je vždy jsoucí /Seiendes/. „Ideje“ tedy, řecky myšleno, uschopňují k tomu, aby se něco zjevovalo v tom, co to je, a tak bylo přítomno /anwesend/ ve své stálosti /Beständige/. Ideje jsou bytí každého jsoucna /Seiende jedes Seienden/. To co uschopňuje ideu k ideji, vyjádřeno platonicky, idea idejí, sestává tedy z toho, že umožní zjevení se všeho přítomného ve vší jeho viditelnosti. Podstata každé ideje vězí už v umožnění a uschopnění jevení se /Scheinen/, které poskytuje náhled na výzor /Aussehen/. Proto je idea idejí tím naprosto uschopňujícím /Tauglichmachendes/, τὸ ἀγαθόν. Toto přivádí veškeré zjevné /Scheinsames/ k jevení se /Scheinen/ a je tudíž samo to vlastní zjevující se /Erscheinendes/, to ve svém jevení se /Scheinen/ nejzjevnější /Scheinsamste/. Proto Platon nazývá (518 c, 9) ἀγαθόν také τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, „tím nejzjevnějším /Erscheinendste/ všeho jsoucího /Seiendes/“.

I v jeskyni, přestože v ní nejsou slunce ani čisté ideje pozorovatelné, už probíhá vnímání viděného na stejném principu a musí být zažehnut umělý oheň, který vrhá alespoň stíny na stěnu. Tamní zajatci ještě netuší, co jim tuto možnost náhledu poskytlo, přesto už

svým způsobem věří v objektivnost a všeobecnou platnost toho, co pozorují. Nalézají se stále ještě v oblasti doxa, tedy mínění založeného na empirickém vnímání, namísto pravého vzdělaného poznávání.

Výraz „idea dobra“, který je pro novodobé myšlení příliš zavádějící, je názvem pro výjimečnou ideu, která jako idea idejí zůstává tím umožňujícím pro všechno /das Tauglichmachende für alles/. Tato idea, která jediná se může nazývat dobrem, zůstává ἰδέα τελευταία, protože se v ní dovršuje podstata ideje, tzn. začíná být taková, že teprve z ní vychází možnost všech ostatních idejí⁴¹. Dobro smí být nazýváno „nejvyšší ideou“ ve dvojím smyslu: na stupnici uskutečnitelnosti je tou nejvyšší a vzhlednutí k ní je nejstrmější a tedy nejnáročnější. Přes všechnu tuto náročnost vlastního uchopení stojí idea, která se vzhledem k podstatě ideje, řecky míněno, musí nazývat „dobrem“, svým způsobem přeci všude a stále ve výhledu, kdekoli se ukáže nějaké jsoucno /Seiendes/.⁴² I tam, kde spatřujeme ve své podstatě ještě skryté stíny, musí k tomu už svítit nějaké světlo ohně, i když ještě tato záře není vnímána a chápána jako dar ohně, i když tu zůstává ještě nepoznáno, že tento oheň je jen zárodkem (ἐκγονον VI, 507 a, 3) slunce.⁴³ V jeskyni zůstává slunce neviditelným, a přesto čerpají stíny z jeho světla. Jeskynní oheň, který umožňuje svou vlastní podstatu neznající vjem /Vernehmung/ stínů, je ale obrazem neznámého důvodu zkušenosti se jsoucím, která sice jsoucí míní, ale jako takové ho nezná.⁴⁴ Slunce přesto nabízí svým svitem nejen světlo a tím i viditelnost a tím i „neskrytost“ všemu zjevujícímu se. Jeho svit vydává zároveň teplo a umožňuje svým žářem /Beglügen/ všemu „vzrůstajícímu“ /Entstehendes/⁴⁵ vycházet do zjevnosti eidetické stálosti svého výzoru. (509 b) /Hervorgehen in das Sichtsame seines

41 Ve vnímání se idea idejí sama manifestuje, a tím zakládá veškeré zjevování.

42 Od nepřesně určitého okamžiku vývoje lidstva, nebo alespoň části jeho populace řadící se k tzv. západní civilizaci, je idea základním rysem nahlížení pozorovaného.

43 Oheň je v jeskyni modelem napodobujícím pravé slunce. Zajatým slouží jako princip, kterým nahlíží na to, co pozorují, přestože je jejich výtvozem a má odlišnou konzistenci než člověkem netknuté slunce. Příkladem mohou být matematické a geometrické principy, které se v otevřené přírodě v dokonalé formě nevyskytují, ale člověk je používá jako pomůcku, podle které vše váží, poměřuje a třídí.

44 Tento oheň umožňuje zacházení s věcmi, nikoli však poznání jejich podstaty. Tak jako stavitel může vybudovat dům jen na základě stavebních plánů, aniž by znal zákony fyziky, statiky či chemie.

45 Myšleno v oblasti fyzis, tedy materiálního světa.

Pakliže obrátí člověk svůj pohled směrem ke světu idejí, stává se tento místem zrodu a tvoření všeho krásného a správného, co dotyčný myslí nebo koná. Zároveň místem jediným, kde se mu to jako krásné a správné dokáže zjevit.

Je-li však samotné slunce již jednou spatřeno (ὁφθεῖσα δὲ), bez obrazu řečeno, je spatřena i nejvyšší idea, a poté συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὐτῇ ὁρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία (517 c), „se z ní dá souhrnně jednotně (z té nejvyšší ideje) vyvodit, že je očividně všem lidem pří-činou /Ur-sache/ všeho správného (v jejich jednání) stejně jako všeho krásného“, tzn. toho, co se chování ukazuje tak, že přivádí záři svého výzoru ke zjevování se. Pro všechny věci a jejich věčnost je nejvyšší ideou původ, tzn. pří-čina. „Dobro“ uschopňuje zjevení se výzoru, ve kterém má přítomné svou stálost /Bestand/ v tom, co to je. Tímto uschopněním je jsoucí zahrnuto do bytí a „uchováno“.

Protože hodnoty, podle kterých je posuzováno správné a krásné, jsou zrozeny ve světě idejí a jen v něm se zjevují, je vzdělání upevňující ideový pohled nutností pro každého, kdo chce v tomto duchu i rozumně jednat.

Z podstaty nejvyšší ideje vyplývá pro prozřetelné zacházení /Blicken des Sichumtuns/, ὅτι δεῖ τούτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πρόξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ (517 c, 4/5), „že ten, který se stará o to, aby jednal prozíravě, ať už v osobním nebo veřejném, tuto (ideu, která jako umožnění podstaty nazývá se dobrem) musí mít na zřeteli.“ Kdo musí a chce zacházet se světem určeným idejemi, potřebuje především ideový pohled /Ideenblick/. A to také tvoří podstatu παιδεία, osvobodit člověka a upevnit jeho pohled na jasnou stálost podstaty.⁴⁷ Protože ale podle Platonova vlastního výkladu má „podobnoství o jeskyni“ zobrazovat podstatu παιδεία, musí vyprávět i vzestup k pohledu na nejvyšší ideu.

⁴⁶ Tedy ukázat se jako idea.

⁴⁷ Tedy zajistit, aby vzdělávaný měl náhled podstat na zřeteli, aby stále správně směřoval svůj pohled.

[5.3 - Od skrytosti k naprosté neskrytosti]

Než byla pravda přesunuta na pole idejí, byla pro původní myšlení člověka něčím, co vystupuje z naprosté tmy, z totální skrytosti. Principiálně však tato skrytost z procesu vnímání ustoupila. Jakmile se tak stalo, dostala se pravda pod úplnou nadvládu idejí. Neskryté před zraky „vzdělaného“ nepřichází z temnoty samo o sobě, nýbrž se vždy představuje ve světle své ideje a v porovnání s ní. Idea dominuje pravdě, a ta přešla do oblasti čisté neskrytosti. Co dříve bylo člověku skryté, teď je již považováno pouze za relativně nepoznané. Metafyzika v čele ostatních věd a spolu s nimi je důsledkem tohoto posunu podstaty pravdy. Metodiky věd pak již nemohou chápat nic z toho, co se jim ke zkoumání nabízí, jinak než striktně matematicky a logicky, a neuznávají nic, co není naprosto zjevné, viditelné, měřitelné a nejde porovnat s „ideálním“.

„Podobenství o jeskyni“ tedy pojednává ve výslovném smyslu o ὁλήθεια? Určitě ne. A přesto zůstává v platnosti: Toto „podobenství“ obsahuje Platonovo „učení“ o pravdě. Protože se zakládá na nevysloveném průběhu vzniku /Herrwerden/ ἰδέα přes ὁλήθεια.⁴⁸ „Podobenství“ dává obraz toho, co Platon říká o ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ: αὐτὴ κυρία ὁλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη (517 c, 4), „ona je paní, která propůjčuje neskrytost (ukazujícím se) a zároveň uschopňuje k vnímání (neskrytého)“. ὁλήθεια vstupuje do poddanství /Joch/ ἰδέα. Tím, že Platon o ἰδέα říká, že je paní /Herrin/, která připouští neskrytost, odkazuje na nevyřčené, že totiž se podstata pravdy nerozkrývá /entfalten/ jako podstata neskrytosti z vlastní podstatné plnosti /Wesensfülle/, nýbrž se přenáší na podstatu ἰδέα. Podstata pravdy opouští /preisgeben/ základní podstatnou vlastnost (Grundzug) neskrytosti.

Pokud při každém vztahu /Verhalten/ ke jsoucímu záleží na ἰδεῖν ἰδέα, na zpozorování /Erblicken/ výzoru, pak se musí nejdříve všechna snaha zaměřit na umožnění takového vidění. K tomu je potřeba správné nahlížení /Blicken/. Už ten, který byl právě v jeskyni osvobozen, směřuje svůj pohled na to, co je „jsoucnější“

⁴⁸ Na procesu, kdy ideje začínají dominovat neskrytosti.

/seiender/ než pouhé stíny, když se od stínů obrací k věcem: πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένος ὀρθότερον βλέποι (515 d, 3/4), „tedy k jsoucnějšímu /Seienderes/ obrácen, mohl by nazírat správněji“. Přejít z jedné pozice do jiné spočívá v usměrňování /Richtigerwerden/ náhledu /Blicken/. Na ὀρθότης, správnosti náhledu, vše záleží.⁴⁹ Touto správností se vidění a poznávání /Erkennen/ stává poznáním správným⁵⁰. A to tak, že jde v posledním důsledku přímo za nejvyšší ideou a v tomto „zaměření“ /Ausrichtung/ se ustálí. V tomto sebe-nasměrování /Sichrichten/ se vnímání srovnává s tím, co má být spatřováno. To je „výzor“ jsoucího.⁵¹ Následkem tohoto porovnávání vnímání jako ἰδεῖν s ἰδέα vzniká ὁμοίωσις, shoda /Übereinstimmung/ poznání /Erkennen/ s věcí samotnou /Sache selbst/. Tak vyvstává z přednosti ἰδέα a ἰδεῖν před ὁλήθεια změna podstaty pravdy.⁵² Pravda se stává ὀρθότης, správností vnímání a vypovídání /Vernehmen und Aussagen/.

[5.4 - Obměna ubytování pravdy]

Přiklonem k ideovému vnímání přestává být pravda ryze vlastností jsoucího a je fundamentálně určována vztahem člověka ke jsoucímu.

Při této změně podstaty pravdy se dokonává zároveň obměna ubytování /Ort/ pravdy. Jako neskrytost je ještě základní vlastností /Grundzug/ samotného jsoucího. Jako správnost „nazírání“ /Blicken/ se ale stává základním určením /Auszeichnung/ lidského vztahu ke jsoucímu /Verhalten zum Seienden/.

49 Takto ustálený správný náhled sice dokonává „platonské“ vzdělání, zároveň ale nadobro vrhá v zapomnění původní podstatnou skrytost zjevujícího se.

50 Přesněji adekvátním. A tím dochází k zásadní změně podstaty pravdy.

51 Pozorované je porovnáváno s ideální normou. Co se pak nalézá ve shodě, je pravdivé. Jelikož má na ideje vliv i vnímající subjekt, může takové pojetí pravdy v důsledku znamenat zkreslené poznání a vystavění falešných hodnot na jeho základě.

52 Zásadním faktem tohoto obratu není, co se porovnává, nýbrž že se pravda určuje právě tímto porovnáváním.

[5.5 - Důkaz dvojího pojetí pravdy z dvojznačnosti podobenství]

To, že v době, kdy Platon sepsal podobenství o jeskyni, ještě nebyl obrat podstaty pravdy zcela dokonán, a on se tak nepohybuje na poli metafyziky, jež byla založena teprve tímto obratem, dokazuje některými výroky samo podobenství. Bylo by tomu tak, kdyby Platon jednoznačně neskryté definoval jako správné, ve smyslu odpovídající, čímž by věrně ilustroval následné dějinné tendence. Jeho slova však mnohem spíše neskrytosti přisuzují krásu a správným je míněno vnímání, tedy správný způsob vnímání. Jeho pojetí pravdy ještě tudíž značnou měrou stojí na základech původní neskrytosti vytržené ze skrytosti. Průkazné a obdobně dvojznačné jsou pak výpovědi Aristotelovy, který neskrytostí charakterizuje jsoucí a na jiném místě přisuzuje mohutnost k rozlišení špatného a správného jedině rozumu.

V jistém smyslu musí Platon přesto „pravdu“ konstatovat jako charakter jsoucího, protože jsoucí má jako přítomné /Anwesendes/ své bytí ve zjevování se /Erscheinen/ a to s sebou nese neskrytost. Zároveň se ale přenáší tázání po neskrytém na zjevování se výzoru /Erscheinen des Aussehens/ a s tím i na jemu přiřazené vidění /Sehen/ a na to, co je správné /Rechtes/, a správnost tohoto vidění. Proto existuje v Platonově učení určitá nutná dvojsmyslnost. Ona právě dokazuje předtím nevyřčenou a nyní průkaznou změnu v podstatě pravdy /Wesen der Wahrheit/. Ve vší ostrosti se tato dvojsmyslnost zviditelňuje tím, že jednáme a mluvíme o ἀλήθεια a současně míníme ὁρθότης⁵³ jako určující, a to vše v jednom a tom stejném myšlenkovém toku /Gedankengang/.

Z jedné jediné věty odstavce, který obsahuje Platonův vlastní výklad významu „podobenství o jeskyni“ (517 b,7 až c,5), se dá vyčíst dvojznačnost podstatného určení pravdy. Vedoucí myšlenkou je, že nejvyšší idea vytváří pouto /Joch/ mezi poznáním /Erkennen/ a tím, co toto poznání poznává /Erkannte/. Tento vztah je ale pojímán dvojím způsobem. Nejdříve, a proto určujícím způsobem, říká Platon: že ἡ τοῦ ἀγαθοῦ

⁵³ Zjevná pravda v podobě metafyzické adekvace, shodnosti s idejemi. Tímto směrem se vyvíjela, poté co došlo ke změně její podstaty.

ἰδέα⁵⁴ je πάντων αὐτῇ ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, „všeho správného stejně jako krásného příčina /Ur-sache/“ (tzn. umožnění podstaty). Pak ale stojí dál, že idea dobra je κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη „paní, která umožňuje neskrytost ale také vnímání“. Obě tyto výpovědi neprobíhají stejně, takže by ὀρθά (správnému) odpovídalo ἀλήθεια (neskryté) a καλὰ (krásnému) νοῦς (vnímání).⁵⁵ Mnohem spíše se výpověď kříží. ὀρθά, správnému a jeho správnosti odpovídá pravé vnímání /rechtes Vernehmen/, a krásnému odpovídá neskryté⁵⁶; protože podstata krásného je v tom, být ἐκφανεστάτον (srovnej Phaidros), které nejčastěji a nejčistěji ze sebe vyzařující ukazuje výzor, a tak je neskryté.⁵⁷ Obě věty mluví o přednosti ideje dobra jako umožnění správnosti poznání a neskrytosti poznaného /Erkanntes/. Pravda je tu ještě zároveň /zumal/ neskrytostí a správností, i když i neskrytost už stojí pod nadvládou (Joch) ἰδέα. Ta stejná dvojznačnost podstatného určení pravdy vládne ještě i u Aristotela. V poslední kapitole deváté knihy Metafyziky (Met. Θ, 10, 1051 a, 34sq.), kde vrcholí aristotelské přemýšlení o bytí jsoucího, je neskrytost vše ovládající základní charakteristikou /Grundzug/ jsoucího. Zároveň ale může Aristoteles říci i: οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν... ἀλλ' ἐν διανοίᾳ (Met. E, 4, 1027 b, 25 sq.). „Špatné a správné totiž není ve věcech (samotných)... nýbrž v rozumu /Verstand/.“

⁵⁴ Idea dobra

⁵⁵ Správné i krásné se zde již staví na stranu pojetí dobra jako záření idejí a jejich vnímání. Stále však nese známky původního pojmu pravdy.

⁵⁶ Fenomén neskrytosti se stále udržuje a teprve začíná ztrácet svou působnost.

⁵⁷ Zde se krása nachází pouze v záření, nikoli ještě v porovnávání.

[6 - Závěrečná hodnocení a shrnutí]

[6.1 - Dějinný vývoj změněné podstaty pravdy]

Idea se stala příčinou umožňující neskrytost. Pravda se tak v důsledku svého podmanění ideji stala správností ve smyslu shody výpovědi a stavu věcí. Místem, které zpřítomňuje bytí a umožňuje posuzování pravdy, se stala oblast rozumu. V podobenství stojí podstata pravdy sice ještě částečně na původním principu zjevování, na dalším historickém vývoji metafyziky však Heidegger dokládá, že k obratu předznamenánému v podobenství skutečně došlo, a to postupně v jeho plné míře. Činí tak na příkladech výroků vybraných filosofů, kteří schopnost nacházet a posuzovat pravdu přičítají rozumu.

Obr.3 Odklon vnímání pravdy

Posuzující výpověď /Aussagen/ rozumu je místem pravdy a falše a jejich rozdílu. Výpověď je nazvána pravdivou, pokud odpovídá stavu věcí, tedy je ὁμοίωσις.⁵⁸ Toto podstatné určení /Wesensbestimmung/ pravdy už neobsahuje odvolání na ἀλήθεια ve smyslu neskrytosti; mnohem spíše je naopak ἀλήθεια, jako opak ψεῦδος, tzn. špatného /Falsches/ ve smyslu nesprávného /Unrichtiges/, míněn jako správnost /Richtigkeit/. Od této chvíle je pro západní myšlení určujícím znakem podstaty pravdy správnost vypovídajícího představování /aussagendes Vorstellen/.⁵⁹ Jako důkaz může posloužit a postačit citování /Anführung/ základních tezí /Leitsatz/, které v hlavních

⁵⁸ Ve významu „shodná“

⁵⁹ Tedy správnost hodnotícího srovnávání stavu věcí s idejemi.

dobách metafyziky charakterizují /kennzeichnen/ právě platnou podstatu pravdy.

Pro středověkou scholastiku platí věta Tomáše Akvinského: *veritas proprie invenitur in intellectu humano vel divino* (Quaestiones de veritate; qu. I art. 4, resp), „na pravdu vlastně narazíme v lidském nebo v božím rozumu“. V rozumu /Verstand/ má své podstatné místo /Wesensort/. Pravda tu už není ἀλήθεια, nýbrž ὁμοίωσις (adaequatio).

Na začátku novověku říká Descartes v zostření předchozí věty: *veritatem proprie vel falsitatem non nisi in solo intellectu esse posse* (Regulae ad directionem ingenii, Reg. VIII, Opp. X, 396). „Pravda nebo faleš ve vlastním smyslu nemůže být nikde jinde než v samotném rozumu.“

V čase vrcholného dokončení /anhebende Vollendung/ novověku říká Nietzsche v opakovaném zostření předchozí věty: „Pravda je druh omylu /Irrtum/, bez kterého by určitý druh živých bytostí nemohl žít. Hodnota pro život rozhoduje až v poslední řadě.“ (Poznámky z roku 1885, Vůle k moci, n. 493.) Jestliže je podle Nietzscheho pravda druhem omylu, pak leží její podstata v určitém způsobu myšlení, který skutečné /Wirkliches/ pokaždé, a to nutně, falšuje, protože totiž každé představování /Vorstellen/ zastavuje nepřerušovaný „vývoj“ /Werden/. A vystavuje si takovýto zastaveným naproti plynoucímu „vývoji“ to neodpovídající /Nichtentsprechendes/, tzn. nesprávné /Unrichtiges/ a tedy mylné /Irriges/, jako údajnou skutečnost /Wirkliches/.⁶⁰

V Nietzscheho určení pravdy jako nesprávnosti myšlení leží souhlas s tradiční podstatou pravdy jako správnosti vypovídání /Aussagen/ (λόγος).⁶¹ Nietzscheho pojem pravdy ukazuje záblesk /Widerschein/ nejzazšího důsledku oné změny pravdy z neskrytosti jsoucího na správnost pohledu /Blicken/⁶². Tato změna sama se dokonává určením bytí jsoucího (tzn. řecky přítomností přítomného) jako ἰδέα.

60 Nietzsche tím poukazuje na to, že jsou rozumové ideje příliš fixní a strnulé na to, aby mohly odpovídajícím způsobem zachytit věčně plynoucí a proměnlivou skutečnost. To, co novým způsobem posuzování pravdy jako pravdu hodnotíme, je tak vždy nutně mylné.

61 Nietzsche sice vyvrací metafyzické hodnoty, ale stále se pohybuje v zajetí principu pohledu srovnávajícího ideje. Přes veškerou snahu ji tak pouze završuje, ale nadaří se mu ji plně eliminovat.

62 Pohledu metafyzicky zaměřeného na ideje.

Následkem tohoto výkladu jsoucího není již přítomnost /Anwesenung/ jako v počátcích západního myšlení vystoupením /Aufgang/ skrytého v neskrytost, přičemž ona sama jako vyjití ze skrytosti /Entbergung/ znamená základní rys /Grundzug/ přítomnosti /Anwesenung/. Platon chápe přítomnost (ὄνσiα) jako iδεα. Tato přesto nepodléhá neskrytosti, tím že neskryté, jemu sloužící, přivádí ke zjevování /Erscheinen/.⁶³ Mnohem spíše určuje naopak jevení se (ukazování se), co v rámci jeho podstaty a ve zpětné vazbě na sebe sama se ještě může neskrytostí nazývat.⁶⁴

iδεα není znázorňujícím /darstellend/ popředím /Vordergrund/ ἀλήθεια, nýbrž ji umožňující příčinou /Grund/.⁶⁵ Ale i tak si iδεα nárokuje ještě něco z počáteční, ale neznámé podstaty ἀλήθεια.

Pravda již není jako neskrytost rysem /Grundzug/ bytí samotného, nýbrž se následkem podmanění ideji stala správností, předně podstatným určením /Auszeichnung/ poznání /Erkennen/ jsoucího /Seiendes/.⁶⁶

[6.2 - Podstata filosofie]

Slovo filosofie provázelo řecké myšlení již v době před Platonem a znamenalo náklonnost k obeznámenosti, k prozíravému pobytu ve světě. Obratem k ideovému pohledu se obeznámenost stala metafyzickou. Hledá totiž pochopení stálého a podstatného ve výzorech, idejích, které jakoby zpoza všech věcí tyto nasvěcují. Díky tomu může člověk poznávat věci neempirickým způsobem, tedy rozumem. Idea idejí toto poznání v posledku umožňující je považována za hlavní příčinu a označována za božskou. Ideje tak zpřístupňují boží stvoření, a metafyzika je tudíž vždy teologická.

63 Sice se svým způsobem může nazývat neskrytostí, nepodléhá ale principu dění neskrytosti jejím vystoupením ze skrytosti.

64 Ideje svým působením definují a určují pravdivé.

65 Nový princip zjevování předpokládá trvalé nasvícení idejemi. Jen vzhledem k výzoru se věci vyjevují.

66 Fenomény se zjevují vzhledem k pravdě určené rozumem poznávajícího subjektu.

Od té doby existuje usilování o pravdu ve smyslu správnosti nazírání /Blicken/ a správné pozice, odkud na věci nazíráme /Blickstellung/. Od té doby⁶⁷ je ve všech základních postojích /Grundstellungen/ ke jsoucímu rozhodující získání /Gewinnung/ správného ideového náhledu /rechter Ideenblick/. Zamyšlení nad παιδεία a změnou podstaty ἀλήθεια patří dohromady a do jednoho příběhu přechodů z pobytu do pobytu znázorněného podobenstvím o jeskyni.

Rozdílnost obou pobytů v a vně jeskyně je rozdíl σοφία. Toto slovo všeobecně znamená vyznat se v něčem /Sichauskennen/, rozumět něčemu /Sichverstehen/. Přesněji znamená σοφία vyznat se v tom, co se zpřítomňuje /anwest/ jako neskryté a jako přítomné /Anwesendes/ je stálé /Beständiges/. Vyznat se neznámá pouze vlastnit znalosti. Znamená to zdržovat se uvnitř pobytu /Innehalten eines Aufenthalts/, který má všude předem oporu /Anhalt/ ve stálém /Beständigen/.

Obeznamenost /Sichauskennen/⁶⁸, která je tam dole v jeskyni určující, τῆς ἐκεῖ σοφίας (516 c, 5), je překryta jinou σοφία. Tato je jediné a především k tomu, aby zahlédla bytí jsoucího v „idejích“. Tato σοφία se, narozdíl od té jeskynní, vyznačuje touhou /Verlangen/ dosáhnout /erlangen/ přes nejbližší přítomné na oporu /Anhalt/ v sebeukazujícím stálém /Beständiges/.⁶⁹ Tato σοφία je náklonností /Vorliebe/, přátelstvím (φιλία) s „idejemi“, které zpřístupňují neskryté. σοφία mimo jeskyni je φιλοσοφία. Toto slovo znala řecká řeč už před časy Platonovými a používá ho všeobecně k označení náklonnosti /Vorliebe/ k pravé obeznámenosti /Sichauskennen/. Teprve Platonovým přičiněním je toto slovo nárokováno jako pojem /Name/ pro onu obeznámenost ve jsoucím, která zároveň určuje bytí jsoucího jako ideu. Od Platona je myšlením o bytí jsoucího – „Filosofie“, protože je to vzhlížení k „idejím“. „Filosofie“ začínající se teprve s Platonem má předně charakter toho, co je později nazýváno „metafyzikou“. Základní jádro /Grundgestalt/ metafyziky znázorňuje Platon sám v příběhu, který vypráví podobenství o jeskyni. Ano, dokonce slovo „metafyzika“ je

67 Kdy následkem obratu podstaty pravdy vznikla ověřitelná správnost.

68 Znalost toho, co je potřeba činit.

69 Tedy dosáhnout na trvalý ideální svět, pohybovat se v něm a zůstat v něm.

v Platonově znázornění již předznamenáno /vorprägen?/. Tam (516), kde ukazuje přivýkání si /Eingewöhnung/ pohledu na ideje, říká Platon (516 c, 3): Myšlení jde μετ' ἐκεῖνα „přes“ ono, co je zakoušeno jen stínově a obrazně /abbildmäßig/, ven εἰς ταῦτα, „dozadu k“ /hin zu/ těmto, totiž „idejím“. Ony jsou v mimosmyslovém pohledu zahlédnutým nadsmyslovým, nástroji těla nepostižitelné bytí jsoucího. A tím nejvyšším v oblasti nadsmyslového je ta idea, která zůstává jako idea idejí příčinou stálosti a zjevování se všeho jsoucího. Jelikož je tato idea tímto způsobem příčinou všeho, je zároveň tou „ideou“, která se nazývá „dobrem“. Tato nejvyšší a první příčina je Platonem a stejně tak Aristotelem nazývána τὸ θεῖον, božské /Göttliche/.⁷⁰ Od vyložení bytí jako ἰδέα je myšlení směrem k bytí jsoucího metafyzické, a metafyzika je teologická. Teologie zde znamená výklad příčiny jsoucího jako boha a přesunutí bytí na příčinu, která v sobě obsahuje bytí a ze sebe ho dává /entlassen/, protože je nejjsoucnejším ze jsoucího /Seiendste des Seienden/.⁷¹

Ten stejný výklad /Auslegung/ bytí jako ἰδέα, která za svou přednost /Vorrang/ vděčí změně podstaty ὁλότης, vyžaduje determinaci /Auszeichnung/ v pohledu na ideje. Této determinaci odpovídá role παιδεία, „vzdělání“ /Bildung/ člověka. Snahu o lidské bytí /Menschsein/ a o postavení člověka uprostřed jsoucího ovládá metafyzika.⁷²

[6.3 - Vznik humanismu]

Pokud k humanismu přistupujeme jako k tendenci lidského druhu usilovat o sebevzdělání, musíme si jeho vznik spojovat právě se zrodem metafyziky, která umožnila a určila podstatu vzdělávání.

Počátek metafyziky v Platonově myšlení je zároveň počátkem „humanismu“. Toto slovo

70 Bůh je stvořitelem všeho a arbitrem světového řádu. Idea dobra je božská, protože umožňuje člověku nahlížení a pochopení tohoto řádu. Člověk se díky ní koloběhu života nejen účastní, ale zároveň ho může pozorovat.

71 Za oblast bytí jsoucího jsou považovány ideje. Ideje jsou zároveň příčinou a umožněním bytí. Pokud má být první příčinou bůh, nutně se k němu metafyzika zaměřuje.

72 Metafyzickým myšlením se člověk snaží přiblížit k opravdovému bytí, které určil, že se nachází ve světě idejí.

budiž zde podstatné, a tudíž myšlené ve svém nejširším významu /weiteste Bedeutung/. Vzhledem k tomuto znamená „humanismus“ proces /Vorgang/ sloučený s počátkem, s rozvojem /Entfaltung/ a s koncem metafyziky. V tomto procesu se člověk vždy dle různých hledisek, ale pokaždé uvědoměle /wissentlich/, posouvá /rückt/ do středu jsoucího, aniž by proto už byl tím nejvyšším jsoucím.⁷³ „Člověk“, to zde znamená hned lidství /Menschentum/ nebo lidstvo /Menschheit/, hned jednotlivce nebo společenství /Gemeinschaft/, hned občanstvo nebo národní skupinu. Pokaždé platí, v oblasti upevněné základní metafyzické struktury /Grundgefüge/ jsoucího přivést tímto určeného „člověka“, toto rozumné zvíře, k osvobození jeho možností a k jistotě jeho určení a k zajištění /Sicherheit/ jeho „života“. To se odehrává jako formování „mravního“ postoje /Haltung/, spása /Erlösung/ nesmrtelné duše, rozvoj /Entfaltung/ tvůrčích sil, vzdělávání rozumu, péče o osobnost, probuzení společenského smyslu /Gemeinsinn/, šlechtění těla nebo vhodným /geeignet/ spojením některých nebo všech těchto „humanismů“. Pokaždé se dokonává /vollziehen/ metafyzicky určené kroužení /Kreisen/ okolo člověka v užších nebo širších drahách /Bahnen/. Dověšením metafyziky je i humanismus („řecky“ řečený: antropologie) přiváděn do posledního a tzn. zároveň bezpodmínečného „určení“.

[6.4 - Determinace myšlení člověka]

Co bylo v Platonově myšlení započato a způsobilo změnu podstaty pravdy, je platné dodnes a po celou dobu ovlivňuje dějiny západní civilizace. Důsledky a průvodní jevy tohoto pojetí vnímání pravdy jsou nezanedbatelné, spíše zásadní, jeho vliv na způsoby myšlení člověka je značný a od základu toto myšlení definuje. Proto si podle Heideggera obměna místa pravdy vyžaduje důkladnou revizi, opětovné prozkoumání a případné přehodnocení.

Platonovo myšlení následuje změnu podstaty pravdy, která se stává dějinami metafyziky, která počala v Nitzscheho myšlení své bezpodmínečné završení. Platonovo učení o „pravdě“ není tím pádem nic minulého. Je to dějinná „současnost“, ne ale jen

⁷³ Člověk určuje, jakým způsobem je nazíráno jsoucí.

jako historicky dodatečně vytvořené působení umělé teorie /nachgerechnet
Nachwirkung eines Lehrstückes/, ani jako znovuprobuzení, ani jako napodobování
starověku, ani jako pouhé ochraňování zděděného. Tato změna podstaty pravdy je
současná jako dávno upevněná a tedy nezmatená, vše ovládající základní skutečnost
/Grundwirklichkeit/ světové historie země-koule /Erdball/ přicházející do jejího
nejnovějšího novověku.

Cokoli, co má co dočinění s dějinným člověkem, vždy vyplývá z předem daného, a ne
na jednotlivém člověku závisajícího rozhodnutí o podstatě pravdy.⁷⁴ Tímto rozhodnutím
je již vymezeno /ausgegrenzt/, co je ve světle pevně stanovené /festgelegt/ podstaty
pravdy hledáno a bráno jako pravdivé /Wahres/, ale také co je odvrženo a pominuto jako
nepravdivé /Unwahres/.

[6.5 - Co je nyní naším úkolem]

*Výklad světa přes oblast idejí dal vzniknout abstraktním hodnotám. Podle těch je nyní
skutečný svět vážen, posuzován a hodnocen. Důležitým aspektem takového vnímání
světa je právě věčná spjatost s ideálním, které má svůj původ v rozumu a je
neodlučitelné od subjektivity vnímajícího. Aby bylo možno nalézt jsoucí samo o sobě a
pochopit původní podstatu neskrytosti, je potřeba zbavit se předsudků ideového pohledu
a na neskryté opět nahlížet jako na základní rys samotného jsoucího, nikoli jako na to,
co člověk odhalil s pomocí schopnosti posuzovat pravdivost skrze ideje.*

Příběh vyprávěný v „podobnosti o jeskyni“ dává náhled na to, co se vlastně děje nyní a
ještě v budoucnu v dějinách západně /abendländisch/ raženého lidství bude dít: Člověk
myslí ve smyslu podstaty pravdy jako správnosti představování /Richtigkeit des
Vorstellens/ všeho jsoucího podle „idejí“ a oceňuje vše skutečné podle „hodnot“. Není
rozhodující, které ideje a které hodnoty jsou stanoveny, nýbrž že vůbec je skutečné
vykládáno podle „idejí“, že vůbec je „svět“ vážen podle „hodnot“.

74 Způsob myšlení dnešního příslušníka západní společnosti je podmíněn historickým vývojem vnímání
pravdy.

Mezitím byla vzpomenua počáteční podstata pravdy. Neskrytost se odhaluje této vzpomínce jako základní rys /Grundzug/ samotného jsoucího. Vzpomínka na počáteční podstatu pravdy musí však tuto podstatu myslet počátečněji /anfänglicher/. Nesmí proto neskrytost přebírat pouze ve smyslu Platonově, tedy jako poddanost /Unterjochung/ ἰδέα. Platónsky pojímaná neskrytost zůstává zapřažená do vztahu se zhlédnutím /Erblicken/, vnímáním /Vernehmen/, myšlením /Denken/ a vypovídáním /Aussagen/. Následovat tento vztah znamená obětovat /preisgeben/ podstatu neskrytosti. Žádný pokus založit podstatu pravdy na „rozumu“, na „duchu“ /Geist/, na „myšlení“, na „logosu“ na jakémkoliv druhu „subjektivity“ nemůže nikdy zachránit /retten/ podstatu neskrytosti. Protože se tím ještě vůbec dostatečně neptáme po tom zakládajícím /das zu Begründende/, po podstatě samotné neskrytosti. Stále je „vysvětlován“ pouze podstatný následek /Wesensfolge/ nepochopeného bytostného určení neskrytosti.

Nejdříve je potřeba uznání /Würdigung/ „pozitivního“ v „privativní“ podstatě ἀλήθεια. Nejdříve musíme toto pozitivní zakusit /erfahren/ jako základní rys /Grundzug/ bytí samotného. Nejdříve musí prorazit /einbrechen/ nouze, ve které není hodno dotazování vždy pouze jsoucí ve svém bytí, nýbrž konečně bytí samotné /tzn. rozdíl/. Protože tím nastává /bevorstehen/ apel /Not/,⁷⁵ proto odpočívá počáteční podstata pravdy ještě ve svém skrytém počátku.

75 Nový úkol poznání revidovat své způsoby a zásady a přiblížit se k věcem o sobě, jak se ukazují v původní neskrytosti.

Závěr

Německý filosof Martin Heidegger, který žil v letech 1889 až 1976, zasvětil svůj život hlavně výzkumu bytí. Jeho dílo je rozděleno tzv. Kehre, obratem v přístupu k tématu bytí, na dvě části. První fáze se nese v duchu zkoumání pobytu ve světě, kterým je charakterizován způsob existence člověka, jenž je díky schopnosti vnímat čas jediným tvorem ve světě jsoucím a zároveň ho pozorujícím, hodnotícím a nahlízejícím na něj komplexně a svým způsobem objektivně. Pokusem o důkladné probádání způsobu bytí člověka z tohoto úhlu pohledu je pak první fázi Heideggerova myšlení završující dílo „Bytí a čas“. Ještě než jeho autor stihl svůj rozbor dokončit v plném plánovaném rozsahu, uvědomil si nedostatky ve svém pojetí tématu bytí a rozhodl se své závěry revidovat a přehodnotit. Zkoumáním ranné historie filosofie objevil zásadní paradigma lidského myšlení, jenž je s lidským filosofováním od té doby spjaté a ovlivňuje způsob posuzování pravdy. V důsledku změněného pojetí pravdy se člověku nemůže podařit přistoupit k jsoucnu v jeho čisté a nezkreslené podobě. Aby se to povedlo, je třeba znovu se věnovat kořenům myšlení naší civilizace a najít v nich zárodky předsudků, které provázejí naše vnímání světa. O to se Heidegger snaží rozbořením jednoho z hlavních odkazů antické filosofie, Platonova podobenství o jeskyni, který nazval „Platonovo učení o pravdě“.

Předkládaná diplomová práce je komentovaným pracovním překladem tohoto rozboru. Jejím cílem je zachytit základní Heideggerovi teze, kterými dokládá obrat ve vnímání podstaty pravdy. Práce má sloužit jako úvod do problematiky, a jako podklad dalšího zkoumání příčin, průběhu a důsledků této změny odehrávající se v základech lidského myšlení. Jejím účelem není širší rozpracování Heideggerova sdělení ani vypracování dalších teorií z něho vycházejících, nýbrž pouze nástin a zjednodušené vysvětlení autorova filosofického objevu.

V první části „Platonova učení o pravdě“ se věnujeme samotnému podobenství o jeskyni, když je ono samotné následováno Heideggerovou interpretací jeho původně zamýšleného významu, a zjišťujeme, že se v něm zrcadlí i podstata vzdělání, jak ji

chápeme až dodnes. Heidegger dále dokládá, že je takovéto vzdělání definováno přístupem k pojetí pravdy, který počínaje řeckým myšlením zaznamenává zásadní změnu spočívající v obratu pohledu od skrytého vystupujícího v neskryté jevení se ke světu idejí, ve kterém jsou ony porovnávány s fenomény, a ve kterém figuruje pojetí pravdy jako ověřitelné správnosti nazírání. V závěru rozboru Heidegger vysvětluje, jakým způsobem nové pojetí pravdy zakládá i podstatu filosofie a humanismu, a naznačuje, že důsledky tohoto obratu jsou hodny důkladného zkoumání a opětovného promyšlení. Doufáme, že práce bude prospěšným započatím takového úkolu.

Slovníček řeckých výrazů

- πόλις – Starořecké společenské uspořádání formou autonomního městského státu „polis“. V Ústavě Platon zkoumá zásady jeho spravedlivého a správného fungování a podstatu jeho hierarchického složení.
- εἶδος nebo ἰδέα – Výzor věci zpřítomňující její podstatu. Jako idea se věci ukazují ve své stálosti, a jedině tak jsou přístupné pozorujícímu a poznávajícímu subjektu, jedině v této formě jsou vnímatelné. Pro schopnost vidět ideje je nutné vzdělání, tedy zaujetí správného postoje a upření pohledu směrem k idejím. Ideje jsou bytím věcí a nositeli jejich esence.
- ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα – Idea dobra. Idea idejí, která umožňuje jejich nahlížení tím, že je osvětluje, činí je tak viditelné. Zároveň je to ona, kdo propůjčuje lidskému zraku schopnost ideje pozorovat.
- τὸ ἀγαθόν – Dobro pojaté původně Platonem ve významu ideje dobra, která zpřístupňuje podstaty věcí a uschopňuje k jejich vidění. Postupem času za procesu vytváření hodnot o sobě ve světě idejí člověkem získalo dobro další abstraktní významy, jako třeba dobro chápané morálně.
- ἰδέα τελευταία – Idea dobra může být považována za ideu teleologickou, protože je svou všeumöglichou podstatou božská ve smyslu prvotní a hlavní příčiny všeho jevení se a jeho vnímání.
- παιδεία – Vzdělání ve smyslu obratu duševního postoje směrem k idejím, přivyknutí tomuto úhlu pohledu a ustálení tohoto způsobu vnímání.
- ἀπαιδευσία – Nevzdělanost jako opak vzdělanosti a jako jeho neodlučitelný protiklad, který v případě touhy po dosažení vzdělání musí být překonán a odvržen.
- ἀλήθεια – Neskrytost, pravda. Původně ve významu něčeho vyrvaného či vystoupivšího ze skrytosti. S nástupem ideového principu vnímání se tou nejpravdivější neskrytostí staly právě ideje a výsledky jejich porovnávání s reálnými fenomény.
- ἀληθές – Neskryté. To co je člověku přístupné díky své přítomnosti. Na každém stupni podobnosti je za neskryté považováno něco jiného. Z pozice zajatce vnímáme jako neskryté stíny. Na volném prostranství jsou to ideje.

- ἀληθέστερα – Neskrytější. Při přechodech mezi jednotlivými stupni podobenství, v různých fázích vzdělanosti, dostáváme možnost nahlížet relativně neskrytější. Pro prvotní zmatení zraku však většinou tíhneme důvěrou ke starým známým jistotám a za neskrytější považujeme to, co má jasné obrysy, místo abychom se namáhavě rozkukávali v prostoru jiné světelné intenzity.
- τὰ ἀληθέστατα – To nejnaskrytější. Podle Platona ideje, které jediné zobrazují věci v čistotě jejich podstaty a stálosti, čímž se formou výzoru pozorovateli zpřítomňuje to vždy jsoucí.
- νοεῖν a νοῦς – Vnímané a vnímání. Jsou spolu v nutném spojení a zároveň v podstatném vztahu s bytím, které má esenci ve svém zpřítomnění, jež se ukazuje člověku v idejích během procesu vnímání vnímaného. Ideje umožňují člověku vnímání a věcem být vnímatelnými.
- ἡλιοειδές – Slunečné ve smyslu charakteristiky očí, které musejí spolupatřit k povaze bytí, aby ho mohly vnímat. Stane se tak obratem k ideovému pohledu.
- ὁμοίωσις – Shoda. Adekvátnost, souhlasnost poznání s věcí samotnou. Ideální představa odpovídá reálně pozorovanému fenoménu.
- ὀρθότης – Správnost poznání, správnost náhledu, správnost vnímání a vypovídání. Pomocí metafyzické adekvace, tedy porovnání fenoménu a ideje, se člověku daří nahlížet podstatu věcí správněji.
- καλά – Krásné. Podle Platona je krásná neskrytost, protože ta se ukazuje a je zpřítomněnou pravdou, která jako dobrá je i krásná. Později odklonem k modelu posuzování pravdy jako správného sledování shody představ a věcí, je za krásné považováno spíše vnímání, které poznání pravdy umožňuje a je činností člověka
- λόγος – Vypovídání. Své výpovědi, které podle nového pojetí pravdy člověk vystavuje na základě shody pozorovaného a ideálního, konstruuje a sděluje pomocí logosu, neboli logického jazyka, který by měl odrážet logiku uspořádání světa.
- οὐσία – Platonova „přítomnost“ bytí věcí, která se odehrává ve světě idejí, kde jediné se věci ukazují ve své podstatě takové jaké jsou a představují se člověku v dokonalé čistotě své stálosti.
- τὸ θεῖον – Božské. Za božskou je považována prvotní příčina ukazování se idejí, které vše zpřístupňují, tedy idea idejí, která dává věcem možnost se ukazovat a člověku schopnost tyto věci vnímat. Člověk se pomocí idejí dokáže orientovat v božím díle.

Použitá literatura

HEIDEGGER, M. Platons Lehre von der Wahrheit. Gesamtausgabe. Band 9. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2004. s. 203-238.

Použité obrázky

Obrázek jeskyně. [online didaktický obrázek]

<http://www.schuledialektik.de/hoelengleichnis.htm>

Obrázek postavičky. [online výkres]

<http://www.fhg.cz/fotky/vykresy1/figurka.jpg>

Doporučená literatura

BRECHTKEN, J. Geschichtliche Transzendenz bei Heidegger: Die Hoffnungsstruktur des Daseins und die gott-lose Gottesfrage. Meisenheim a. Glan: A. Hain, 1972. 142 s.

CROWE, B. D. Heidegger's religious origins: destruction and authenticity. Bloomington: Indiana University Press, 2006. 296 s. ISBN 0-253-34706-8

DEELY, J. N. The tradition via Heidegger: an essay on the meaning of being in the philosophy of Martin Heidegger. Hague: M. Nijhoff, 1971. 200 s.

EBELING, H. Martin Heidegger: filosofie a ideologie. Přeložila Maria Schwingerová. Olomouc: Votobia, 1997. 215 s.

HEIDEGGER, M. Básnický bydlí člověk. 2. vyd. Praha: Oikoymenh 2001, 203 s.
ISBN 80-7298-165-X

HEIDEGGER, M. Konec filosofie a úkol myšlení. Přeložil Ivan Chvatík. 2. vyd.
Praha: Oikoymenh, 2006. 63 s. ISBN 80-7298-166-8

HEIDEGGER, M. Logik: die Frage nach der Wahrheit. Frankfurt a. M.:
V. Klostermann, 1976. 418 s.

HEIDEGGER, M. Nietzsche. 5. vyd. Pfullingen: G. Neske, 1989. ISBN 3-7885-0115-4

HEIDEGGER, M. O humanismu. Přeložil Petr Kurka. Praha: Ježek, 2000. 55 s.
ISBN 80-85996-32-4

KOCKELMANS, J. J. On the Truth of Being: Reflections on Heidegger's Later
Philosophy. Bloomington: Indiana University Press, 1984. 338 s.

MAGNUS, B. Heidegger's Metahistory of Philosophy: Amor Fati, Being and Truth.
Hague: M. Nijhoff, 1970. 145 s.

MARX, W. Heidegger und die Tradition: Eine problemgeschichtliche Einführung in die
Grundbestimmungen des Seins. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1961. 267 s.

NOVÁK, A. Moc, technika a věda: Martin Heidegger a Ernst Jünger. Praha: Togga,
2008. 201 s. ISBN 978-80-87258-01-9

PLATON. Ústava. Překlad František Novotný. 3. vyd. Praha: Oikoymenh 2001,
str. 213 – 215. ISBN 80-7298-024-6

PHILIPSE, H. Heidegger's philosophy of being: a critical interpretation. Princeton,
University Press, 1998. 555 s.

PÖGGELER, O. Der Denkweg Martin Heideggers. 3. vyd. Pfullingen: Neske 1990.
450 s. ISBN 3-7885-0328-9

SADLER, T. Heidegger and Aristotle: the question of bein. London: Athlone, 1996.
250 s. ISBN 978-0-485-11486-7

VAUTHIER, F. W. Martin Heidegger, Denker der Post-Metaphysik: Symposium aus
Anlass seines 100. Geburtstags. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag,
1992. 136s. ISBN 3-533-04569-2
